

A Contrastive Analysis of Conceptual Metaphors in Animal-Related Proverbs in Persian and Mazandarani from a Cognitive-Cultural Perspective

Masoumeh Diyanati^{*1}
Bamshad Hekmatshoar Tabari²
Bizhan Hekmatshoar Tabari³

Abstract

By conducting a contrastive analysis of the conceptual metaphors in animal proverbs in Persian and Mazandarani, the present research seeks to explore the influence of culture on animal proverbs in the two languages and to indicate how context might lead to variation in metaphors and derived proverbs. To this end, 156 Persian and 264 Mazandarani proverbs were collected, and the metaphorical analysis was limited to the most frequent domestic and wild animals (including jackals, bears, donkeys, horses, camels, cows/calves, dogs, cats, chickens/roosters, and crows), as well as animals unique to Mazandarani proverbs. The analysis of the collected proverbs from a cognitive-cultural perspective (Kövecses, 2003; 2005) reveals that the diversity in the proverbs of the two languages sometimes stems from differences in the source domain of the ontological metaphor underlying the proverbs. That is, different source domains (different animal names) are used in the two languages to conceptualize the same abstract feature in the target domain. In other cases, the diversity results from the mapping of a single source domain (a specific animal name) to a range of different target domains (different abstract concepts) in the two languages. A comparison of the frequency of animal names in the proverbs also indicates that most animal names appear with different frequencies in the two languages. The analyses reveal that cross-cultural variation in metaphors and derived proverbs can be justified by considering the natural geography and living conditions of each language's speakers (physical context), as well as their shared everyday experiences and lifestyle (socio-cultural context).

Keywords: proverb, conceptual metaphor, cognitive-cultural linguistics, Persian, Mazandarani

*1. Assistant Professor of Linguistics, Department of English Language and Literature, Yasouj University, Yasouj, Iran (**Corresponding Author: m.diyani@yu.ac.ir**)

2. Assistant Professor of English Language, Department of English Language and Literature, Yasouj University, Yasouj, Iran. (b.hekmat@yu.ac.ir)

3. Assistant Professor of English Language, Ayandegan University, Tonekabon, Iran. (bizhan_hekmat@aihe.ac.ir)

Extended abstract

1. Introduction

Proverbs, as significant manifestations of conceptual metaphor (Lakoff & Johnson, 1980), reflect cultural values and beliefs. Among the various functions of the human cognitive system, the mapping of characteristics of non-human entities onto human behaviors and concepts - expressed through proverbs - is a common method of metaphorical conceptualization. Since animals have always played an integral role in human life, the human mind often uses metaphorical mappings of animal behaviors and characteristics onto human behaviors and concepts, particularly in the form of animal proverbs, to conceptualize abstract ideas. However, these metaphorical conceptualizations are frequently grounded in culture and shaped by social interactions. Kövecses (2003; 2005) argues that metaphors should be understood in relation to culture and society. Consequently, some studies have explored the impact of culture on conceptual metaphors (e.g., Yu, 2017; Musolff, 2017) or on animal proverbs (e.g., Belkhir, 2014; Pourhossein, 2016; Oukaci, 2021; Saralamba, 2021). This study aims to compare the conceptual metaphors in animal proverbs in Persian and Mazandarani from the cognitive-cultural perspective proposed by Kövecses (2003; 2005) and to answer the question of what differences exist in the metaphorical conceptualization of human behaviors, characteristics, and concepts in the forms of animal proverbs in these two languages.

2. Theoretical Framework

From Aristotle to the present, numerous attempts have been made to define proverbs (e.g. Hii 3333; ii leer))))))I tii ttyyy w tttt tii ddr's (5555) dffiii tio of provrr:: AArrvrr i ooort, geeerally well-known saying in a culture that expresses wisdom, truth, a moral lesson, or a traditional view or opinion in a metaphorical wyy wit fix a mmmrrlll strutt ure (Mieder, 1985; cited in Mieder, 2004: 3). In recent years, influenced by cognitive linguistics, a cognitive-cultural approach to conceptual metaphor and proverbs has emerged, known as the cognitive-cultural theory of metaphor (Kövecses, 2003; 2005). This approach emphasizes the simultaneous influence of human cognitive structures and societal culture on the creation and understanding of metaphors, and consequently, proverbs. This framework, first proposed by Kövecss (2;;; 000)) aaanee Lkkfff a Jhhnnn' (0000) theory of conceptual metaphor, which posits that both mental processes and culture are involved in shaping metaphors and proverbs (Belkhir, 2014; 2021).

Kövecses (2003; 2005) identifies various factors contributing to the diversity of metaphors, including the physical environment, social context, and cultural context. He defines the physical environment as comprising a region's geography, landscapes, plants, animals, houses, and similar elements (Kövecses, 2005: 232). He also highlights the social context as an influential factor, encompassing

various social issues such as power relations, social pressures, and the social history of a society. Additionally, Kövecses (2005: 234) argues that cultural context plays a significant role, referring to the principles governing a culture or subculture and the broader context that informs a culture's understanding of its prominent and unique concepts and values. In his view, cultural context includes all shared beliefs, values, customs, and folklore of a society that shape its thoughts and behaviors.

3. Methodology

This study employed a library research method to gather a collection of animal proverbs in Persian and Mazandarani. In total, 156 Persian and 264 Mazandarani animal proverbs were compiled. The collected proverbs were categorized according to the animal names they contained, with the analysis focusing on the most common domestic and wild animals. Additionally, animals that appeared exclusively in Mazandarani proverbs were included in the final list. Ultimately, the proverbs were analyzed from three perspectives: source domain, target domain, and unique proverbs in each language.

4. Results & Discussion

The comparative analysis of conceptual metaphors in animal proverbs in Persian and Mazandarani revealed notable differences between the two languages. Variations in the proverbs often stem from differences in the source domains of the underlying ontological metaphors. A single human behavior, value, or characteristic in the target domain is conceptualized using different source domains (animal names) in each language. For instance, while the English proverb 'A WICKED AND MALICIOUS PERSON IS AN ANIMAL' appears in proverbs from both languages, Persian uses 'ggg' nn 'jakkll' as 'rrrr cmmmmmmhhhhhhless Mzzaaaaaraii utilizss 'laaaard' aat''

Tuu altggggg th strttt rrll mtt hhhrr 'A PERSON IS AN ANIMAL' rrrrr riss most animal proverbs and several ontological metaphors are formed around it - sometimes observable in both languages - they exhibit variations at the source domain level. Additionally, the analysis indicates variations in the target domains of the conceptual metaphors underlying the proverbs. A single source domain may map to different target domains in Persian and Mazandarani. For example, 'aaamll iiiieeerii ttttt t sssorr eemmmmm' 'jckll 'nnnnæett aalizss ippppr innneed or cowardly person, while in Mazandarani, it conceptualizes an incompetent or greedy person.

Consequently, variations in the source or target domains of metaphors reflect influences from both the physical environment - shaped by geographical and wildlife factors - and the socio-cultural context, which encompasses shared daily experiences, lifestyles, beliefs, and symbols of the speakers. A quantitative analysis of the data further revealed significant differences in the frequencies of

animal names in the proverbs of the two languages. Attention to the natural geography and native species of the regions where these languages are spoken confirms the impact of the physical environment on metaphor formation and, consequently, on proverbs. Furthermore, considerations of the physical environment and living conditions, shared daily experiences and lifestyles of people in each region, along with their symbols and beliefs, highlight the socio-cultural context of the proverbs. The study of the physical environment and living conditions, shared daily experiences and lifestyles of people in each region, along with their symbols and beliefs, highlight the socio-cultural context of the proverbs. The study of the physical environment and living conditions, shared daily experiences and lifestyles of people in each region, along with their symbols and beliefs, highlight the socio-cultural context of the proverbs. The study of the physical environment and living conditions, shared daily experiences and lifestyles of people in each region, along with their symbols and beliefs, highlight the socio-cultural context of the proverbs.

5. Conclusion & Suggestions

The results of this study suggest that speakers from different regions often unconsciously draw upon elements from their physical environment and socio-cultural context to comprehend metaphors and shape their conceptualization of metaphors—and by extension, proverbs—are cognitive-cultural phenomena deserving of study in relation to culture and society, but also align with the findings of Liu (2013), Belkhir (2014), Pourhossein (2016), Oukaci (2021), and Saralamba (2021).

Select Bibliography

- Alirza, A. Alvizi, G. & Tassimi, A. The role of animal in proverbs extracted from folk literature. *Culture and Folk Literature*; 2019; 7(26): 207-240. doi: 20.1001.1.23454466.1398.7.26.10.8 [In Persian]
- Belkhir, S. *Proverbs Use Between Cognition and Tradition in English, French, Arabic and Kabyle*. Ph.D. thesis: Setiff University; 2014.
- Fayyazi, M. S. An image-schematic view to Gilaki proverbs in the domain of food and its related concepts. *Persian Language and Iranian Dialects* 2022; 6(2), 265-287. doi: 10.22124/plid.2022.21640.1592. [In Persian]
- Grady, J. Metaphor. In D. Geeraert and H. Cuyckens (eds.). *Handbook of Cognitive Linguistics*; 2007: 188-213. Oxford: Oxford University Press.
- Gillani, R. S. & Haggini, G. The role of animal in proverbs extracted from folk literature. *Research in Western Iranian Languages and Dialects*. 2020; 8(2): 81-101. doi: 10.22126/jlw.2020.4548.1350. [In Persian]
- Hajian Nejad A, Behzadian, S. M. An Analysis of the function of animal symbols in Persian proverbs based on Bahmanyari story book. *Culture and Folk Literature*. 2020; 8 (31) :122-156. doi: 20.1001.1.23454466.1399.8.31.2.7. [In Persian]

- Kövecses, Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press. 2000.
- Kövecses, Z. Figurative cross-cultural comparison. *Metaphor and Symbol*. 2003; 18(4): 311-320.
- Kövecses, Z. *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. New York: Cambridge University Press. 2005.
- Rezaie, M., & Moghimi, N. Study of the conceptual metaphors in Persian proverbs. *Journal of Linguistic and Rhetorical Studies*. 2013; 4(8): 91-116. doi: 10.22075/jlrs.2017.1820. [In Persian]
- Lakoff, G., and Johnson, M. *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press. 1980.

How to cite:

Diyanati M., Hekmatshoar Tabari B. and Hekmatshoar Tabari B. A Contrastive Analysis of Conceptual Metaphors in Animal-Related Proverbs in Persian and Mazandarani from a Cognitive-Cultural Perspective. *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani*. 2025; 2(18): 207-240 DOI:10.22124/plid.2025.28368.1685

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۱۳
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۱۰
صفحات: ۲۴۰-۲۰۷

بررسی مقابله‌ای استعاره‌های مفهومی در ضرب‌المثل‌های حوزه حیوانات در فارسی و مازندرانی از منظر شناختی-فرهنگی

بیژن حکمت شعارطبری^۳

بامشاد حکمت شعارطبری^۲

معصومه دیانتي^۱

چکیده

پژوهش حاضر می‌کوشد تا با تحلیل مقابله‌ای استعاره‌های مفهومی موجود در ضرب‌المثل‌های حیوانات در زبان‌های فارسی و مازندرانی، به بررسی تأثیر فرهنگ بر ضرب‌المثل‌های حیوانات در این دو گونه زبانی بپردازد و نشان دهد که چگونه بافت منجر به تنوع استعاره‌ها و در نتیجه ضرب‌المثل‌ها می‌گردد. بدین منظور ۱۵۶ ضرب‌المثل فارسی و ۲۶۴ ضرب‌المثل مازندرانی با روش کتابخانه‌ای گردآوری شد و سپس تحلیل استعاری حیواناتی که در ضرب‌المثل‌های مازندرانی وجود داشتند، محدود شد. تحلیل ضرب‌المثل‌های گردآوری‌شده از منظر رویکرد شناختی-فرهنگی نشان می‌دهد تنوع قابل‌مشاهده در ضرب‌المثل‌های دو زبان گاه به دلیل تفاوت در حوزه مبدأ استعاره هستی‌شناختی موجود در زیربنای ضرب‌المثل‌هاست، بدین ترتیب که حوزه‌های مبدأ متفاوتی در دو زبان برای مفهوم‌سازی ویژگی انتزاعی واحدی در حوزه مقصد به کار گرفته شده‌است. گاه نیز تنوع موجود حاصل نگاشت حوزه مبدأ واحد، به طیفی از حوزه‌های مقصد متفاوت در دو زبان است. بررسی و مقایسه فراوانی نام حیوانات در ضرب‌المثل‌ها حاکی از آن است که نام اکثر حیوانات در دو زبان فراوانی متفاوتی دارد. تحلیل‌ها نشان می‌دهد این تنوعات و تفاوت‌ها در سطوح مختلف می‌تواند با توجه به جغرافیای طبیعی و شرایط محل زندگی گویشوران هر زبان و تجربه‌های مشترک روزمره و سبک زندگی آنها توجیه گردد.

واژگان کلیدی: ضرب‌المثل، استعاره مفهومی، زبان‌شناسی شناختی-فرهنگی، فارسی، مازندرانی.

✉ m.diyanti@yu.ac.ir

۱- استادیار زبان‌شناسی، گروه زبان انگلیسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران (نویسنده مسؤول)

b.hekmat@yu.ac.ir

۲- استادیار زبان و ادبیات انگلیسی، گروه زبان انگلیسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران

bizhan_hekmat@aihe.ac.ir

۳- استادیار گروه زبان انگلیسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آیندگان، تنکابن، ایران

۱- مقدمه

در زبان‌شناسی شناختی ساختار زبان بازتابی از نظام شناختی ذهن انسان است و تلاش می‌شود با بررسی ساختار و کاربرد زبان، تصویری از نظام شناختی بشر به‌دست داده‌شود. طرح نظریه استعاره مفهومی^۱ لیکاف^۲ و جانسون^۳ (1980) نیز گامی در پیشبرد این فرضیه بنیادین بود. لیکاف و جانسون با نگاهی مفهومی به استعاره نشان دادند که استعاره و کاربرد آن منحصر به متون ادبی نیست، بلکه در زبان روزمره نیز به‌وفور به‌کار گرفته می‌شود. براساس نظریه استعاره مفهومی، ذهن انسان قادر است از طریق نگاشت‌های^۴ سازمان‌یافته و نظام‌مند و ایجاد پیوند بین حوزه‌های مفهومی مجزا (de Mendoza Ibáñez, 2014)، ارتباطی بین دو حوزه مفهومی برقرار کند: این‌گونه که با تکیه بر دانش خود از یک مفهوم که حوزه مبدأ^۵ نامیده می‌شود و اغلب ملموس‌تر و به‌لحاظ شناختی عینی‌تر است و نگاشت آن به مفهومی دیگر که حوزه مقصد^۶ نامیده می‌شود و اغلب انتزاعی‌تر و پیچیده‌تر است، آن مفهوم ثانویه را توصیف و درک نماید (Grady, 2007). یکی از نمودهای استعاره، ضرب‌المثل‌ها هستند. به‌زعم شور^۷ (1996) و لاوال^۸ و همکاران (1997)، ضرب‌المثل‌ها دراصل آنچه را که در هر فرهنگ پسندیده یا ناپسند، یا به عبارتی ارزش و ضدارزش محسوب می‌شود، به تصویر می‌کشند. این عبارات با بازنمایی تجربه‌های فرهنگی زیسته یک جامعه، به مفهوم‌سازی تجربه‌های روزمره کمک می‌کنند (Maalej, 2009) و علاوه‌بر کارکرد سبکی (Lawal et al., 1997) دارای کارکردهای متعدد کاربردشناختی (Honeck and Weldge, 1997; Temple and Honeck, 1999)، شناختی (Lakoff and Turner, 1989)، آموزشی (Fox, 2004; Brown, 2004) و اجتماعی-روانشناختی (Haas, 2002) هستند.

می‌توان گفت در میان شیوه‌های مختلف عملکرد نظام شناختی و ذهن انسان، نگاشت ویژگی‌های هستارهای^۹ غیرانسانی به رفتارها/ویژگی‌ها و مفاهیم انسانی، در قالب ضرب‌المثل یکی از شیوه‌های رایج مفهوم‌سازی است و از آنجاکه حیوانات در طی قرون همواره بخشی جدایی‌ناپذیر از زندگی بشر بوده‌اند، گاه ذهن بشر از نگاشت رفتارها/ویژگی‌های حیوانی بر رفتارها/ویژگی‌ها و مفاهیم انسانی، در قالب ضرب‌المثل‌های حیوانات، برای مفهوم‌سازی مفاهیم انتزاعی بهره می‌گیرد. بررسی ضرب‌المثل‌های حاوی نام و رفتارهای حیوانات تاکنون دغدغه

1. conceptual metaphor theory
2. Lakoff, G.
3. Johnson, M.
4. mapping
5. source
6. target
7. Shore, B.
8. Lawal, A.
9. entity

پژوهشی بسیاری از مطالعات داخلی و خارجی بوده است (نک. بخش ۲)، اما چنان‌که شریفیان (2011) بیان می‌دارد این مفهوم‌سازی‌ها، غالباً فرهنگ‌بنیاد و حاصل تعامل اجتماعی هستند. کووچش^۱ (2003; 2005) نیز اذعان می‌دارد که بایستی استعاره را در پیوند با فرهنگ و جامعه نگریست. وی معتقد است: «از آنجاکه عناصر فرهنگی، از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت هستند، استعاره‌ها و عبارات زبانی بازنمایاننده آنها نیز از فرهنگی به فرهنگ دیگر تفاوت دارند؛ در نتیجه به همان اندازه که استعاره‌ها پدیده‌های شناختی محسوب می‌شوند، پدیده‌های فرهنگی نیز هستند» (319: 2003). نظرات کووچش بسیاری از پژوهشگران را بر آن داشت تا به بررسی تأثیر فرهنگ در استعاره‌های مفهومی (Yu, 2017; Musolff, 2017) بپردازند و گاه به‌طور مشخص ضرب‌المثل‌های حیوانات را در زبان‌های متعلق به خانواده‌های زبانی مختلف مقایسه نمایند (Belkhir, 2014; Pourhossein, 2016; Oukaci, 2021; Saralamba, 2021). اما به‌زعم کووچش (2003)، تنوع فرهنگی استعاره‌ها و ضرب‌المثل‌ها صرفاً در زبان‌های متعلق به خانواده‌های زبانی متفاوت قابل مشاهده نیست، بلکه یکی از ابعادی که می‌توان شاهد تنوع فرهنگی استعاره‌ها و ضرب‌المثل‌ها بود، در گویش‌ها و گونه‌هایی است که در جامعه واحد استفاده می‌شوند. باتکیه بر استدلال یادشده و نظریه آنکه حداقل تاجایی که نگارندگان مطلع هستند تاکنون در هیچ مطالعه‌ای از منظر رویکرد شناختی-فرهنگی پیشنهادی کووچش (2003; 2005) به مقایسه استعاره‌های موجود در ضرب‌المثل‌های حوزه حیوانات در گونه‌های زبان متعلق به یک خانواده زبانی نپرداخته‌اند و به‌طور مشخص در هیچ‌یک از مطالعات قبلی ضرب‌المثل‌های حوزه حیوانات در زبان فارسی و مازندرانی مقایسه شناختی-فرهنگی نشده‌است. مطالعه پیش‌رو قصد دارد تأثیر فرهنگ را بر ضرب‌المثل‌های حیوانات در زبان فارسی و مازندرانی بررسی نماید و به این پرسش پاسخ گوید که در این دو گونه زبانی، مفهوم‌سازی استعاری رفتارها، ویژگی‌ها و مفاهیم انسانی در قالب ضرب‌المثل‌های حوزه حیوانات چه تفاوتی دارد.

۲- پیشینه

بررسی ضرب‌المثل‌ها در یک گونه زبانی واحد یا به‌شکل مقابله‌ای از منظرهای گوناگون تاکنون دغدغه پژوهشی بسیاری از مطالعات داخلی و خارجی بوده‌است. در برخی از مطالعات داخلی ضرب‌المثل‌ها به‌طور کلی، نه صرفاً ضرب‌المثل‌های حوزه حیوانات، از منظری غیرشناختی (سپاهی، ۱۴۰۲؛ ترابی و کازرونی، ۱۳۹۲؛ ذوالفقاری، ۱۳۸۹) یا شناختی (پورابراهیم و نعمتی، ۱۳۹۹؛ گلشائی،

1. Kövecses, Z.

موسوی و حق‌بین، ۱۳۹۸؛ شیخ سنگ‌تجن، ۱۳۹۶؛ رضایی و مقیمی، ۱۳۹۲) و گاه با نگاهی بینابانی (محمدپور و گشمردی، ۱۴۰۳؛ سیف، سپاهی و میربلوچزایی، ۱۳۹۴) توصیف و طبقه‌بندی شده‌اند. گاه نیز در برخی از پژوهش‌های داخلی تمرکز صرفاً بر ضرب‌المثل‌های حوزه حیوانات بوده‌است. شریفی‌مقدم و ندیمی (۱۳۹۲) نام حیوانات را در ضرب‌المثل‌های گویش لاری به لحاظ دلالت معنایی، موضوع و کارکرد بررسی کرده‌اند. در مطالعه آرمان و همکاران (۱۳۹۸) نیز استعاره‌های مفهومی صور حیوانی در ضرب‌المثل‌های موجود در متون ادب فارسی تحلیل و بررسی شده‌اند. حاجیان‌نژاد و بهزادیان (۱۳۹۹) نیز به تحلیل و بررسی کارکرد نماد حیوانات در ضرب‌المثل‌های موجود در کتاب داستان‌نامه بهمنیاری پرداخته‌اند.

در پژوهش‌های خارجی نیز ضرب‌المثل‌ها گاه موضوع مطالعات غیرشناختی بوده‌اند (Lauhakangas, 2014; Lomotey and Csajbok-Twerefou, 2021;) و گاه در چارچوب زبان‌شناسی شناختی (برای نمونه Venter, 2019; Maalej, 2009; Moreno, 2005) یا با نگاهی مقابله‌ای و بینابانی (برای نمونه Rashidi and Ghaedi, 2013; Landmann and Ganz, 2023) به ضرب‌المثل‌ها پرداخته شده‌است. در مطالعاتی که صرفاً بر ضرب‌المثل‌های حوزه حیوانات تمرکز کرده‌اند، برخی پژوهش‌ها هم‌سو با پژوهش حاضر از منظری شناختی-فرهنگی و با نگاهی مقابله‌ای نگاشت‌های استعاری موجود در ضرب‌المثل‌ها را تحلیل نموده‌اند. لیو^۱ (2013) استعاره‌های مفهومی موجود در ضرب‌المثل‌های حیوانات در دو زبان چینی و انگلیسی را مقایسه کرده‌است. بلخیر (2014) نیز بررسی شناختی-بینا فرهنگی از برخی ضرب‌المثل‌های حوزه حیوانات در زبان‌های انگلیسی، فرانسوی، عربی و کابیل ارائه داده‌است. در مطالعه پورحسین (2016) استعاره‌های مفهومی حاوی حوزه مبدأ حیوان در ضرب‌المثل‌های فارسی و ترکی بررسی و مقایسه شده‌اند. پورحسین کوشیده به این پرسش پاسخ دهد که چگونه فارسی‌زبانان و ترک‌زبانان ساکن ترکیه جهان اطراف خود را با کاربرد استعاری نام حیوانات در ضرب‌المثل‌ها مفهوم‌سازی می‌کنند. نتایج مطالعه پورحسین ضمن نشان دادن تنوع و شباهت در ضرب‌المثل‌ها از نظر نوع، فراوانی و ساختار استفاده از نام حیوانات، مؤید اهمیت محیط فرهنگی و جغرافیایی در شیوه به‌کارگیری استعاره‌های حاوی نام حیوان است.

اثر دیگری که از منظری شناختی-فرهنگی به بررسی استعاره‌های موجود در ضرب‌المثل‌های حیوانات پرداخته، مطالعه اوکاسی (2021) است که با تمرکز بر ضرب‌المثل‌های حوزه پرندگان در دو زبان انگلیسی و کابیل تلاش کرده‌است تأثیر فرهنگ را بر فرایند نگاشت استعاری موجود در این ضرب‌المثل‌ها بررسی نماید. سارالامبا (2021) نیز با نگاهی مقابله‌ای و از

1. Liu, J.

منظری شناختی-فرهنگی به بررسی استعاره‌ها در ضرب‌المثل‌های حوزه حیوانات در دو زبان انگلیسی و تایی پرداخته‌است. وی نتیجه می‌گیرد که گرچه تفاوت‌های بینا فرهنگی در ضرب‌المثل‌های دو زبان قابل مشاهده است، استعاره مفهومی «انسان‌ها حیوان هستند» در تمام فرهنگ‌ها وجود دارد و نوعی استعاره جهانی به‌شمار می‌رود. لای و هسو (2024) نیز سازوکارهای شناختی و محدودیت‌های فرهنگی موجود در ضرب‌المثل‌های حاوی نام «سگ» و «گره» را در زبان هاکای تایوان و انگلیسی بررسی و مقایسه نموده‌اند.

چون تاکنون هیچ‌یک از مطالعات داخلی و خارجی با نگاهی مقابله‌ای و از منظر نظریه شناختی-فرهنگی استعاره (Kövecses, 2003; 2005) به تحلیل ضرب‌المثل‌های حوزه حیوانات در فارسی و مازندرانی نپرداخته‌است، پژوهش حاضر نخستین مطالعه‌ای است که با هدف مقایسه نداشت‌های استعاری موجود در ضرب‌المثل‌های حیوانات در فارسی و مازندرانی و بررسی تأثیر فرهنگ بر این نداشت‌ها به‌نگارش درآمده‌است.

۳- مفاهیم نظری

۳-۱- ضرب‌المثل

از زمان ارسطو تاکنون تلاش‌های زیادی برای تعریف ضرب‌المثل شده (e.g., Abrahams, 1969; Barley, 1972; Hain, 1963; Milner, 1969) و نوریک^۱ (1985) نیز به بررسی انتقادی تعریف‌های ارائه‌شده پرداخته‌است. نظریه آنکه دست‌یابی به تعریفی جامع از ضرب‌المثل‌ها دغدغه اصلی پژوهش حاضر نیست و شرح همه تعاریف پیشنهادشده در این مجال نمی‌گنجد، در پژوهش حاضر، تعریف میدر^۲ (1985) را برای ضرب‌المثل مدنظر قرار می‌دهیم. او بر مبنای واژه‌های پربسامد در تعاریف پیشین ضرب‌المثل را چنین تعریف می‌کند: «ضرب‌المثل، جمله‌ای کوتاه و عموماً شناخته‌شده در میان یک قوم است که حکمت، حقیقت، نکته اخلاقی و یا دیدگاه و نقطه‌نظری سنتی را به شکل استعاری، با ساختاری ثابت و قابل یادآوری بیان می‌کند» (Mieder, 1985; cited in Mieder, 2004: 3).

طرح شاخه زبان‌شناسی فرهنگی از یک سو و زبان‌شناسی شناختی از سوی دیگر منجر به ایجاد نگاه فرهنگی و نگاه شناختی به ضرب‌المثل‌ها شد. تمرکز رویکرد فرهنگی، کاربرد ضرب‌المثل‌ها در بافت‌های اجتماعی-فرهنگی است و ضرب‌المثل‌ها محصولات زبانی فرهنگ‌وابسته تلقی می‌شوند که در موقعیت‌های اجتماعی با اهداف اجتماعی خلق و

1. Norrick, N. R.

2. Mieder, W.

به کار گرفته می‌شوند (Honeck, 1997: 31). این رویکرد تلاش می‌کند به منشأ، محتوا/موضوع و تاریخچه شکل‌گیری و گسترش ضرب‌المثل‌ها دست یابد. برخلاف نگاه فرهنگی، رویکرد شناختی بر جهانی بودن ساختار ذهنی نوع بشر و در نتیجه فرایندهای استعاری یکسان در زیربنای ضرب‌المثل‌ها تأکید می‌کند. درواقع، رویکرد شناختی بر پیش‌زمینه ذهنی خلق و شکل‌گیری ضرب‌المثل‌ها، باز نمود ذهنی آنها، شیوه مقوله‌بندی عناصر توسط ضرب‌المثل‌ها و نقش کاربردشناختی آنها تأکید می‌ورزد (Lewandowska and Antos, 2014).

در سال‌های اخیر نیز رویکردی شناختی-فرهنگی به ضرب‌المثل‌ها شکل گرفته است که تحت عنوان نظریه شناختی-فرهنگی استعاره^۱ (Kövecses, 2003; 2005) مطرح می‌شود و بر تأثیرگذاری همزمان ساختار و نظام شناختی بشر از یک سو و فرهنگ جامعه از سوی دیگر تأکید دارد. این رویکرد که نخستین بار متأثر از آراء کووچش (2003; 2005) شکل گرفت، مدعی است هم فرایندهای ذهنی و هم فرهنگ در خلق و درک ضرب‌المثل‌ها دخیل‌اند (Belkhir, 2014; 2021). کووچش (2005) بر این نکته تأکید دارد که باید نسخه‌ای به‌روزتر از نظریه استعاره مفهومی تلقی کرد. در زیربخش بعد ضمن توصیف مختصر مفهوم استعاره مفهومی و انواع آن، توضیحاتی درباره نظریه شناختی-فرهنگی کووچش (2003; 2005) و ادعاهای این رویکرد در باب جهانی بودن و تنوع فرهنگی استعاره‌ها ارائه خواهد شد.

۳-۲- استعاره مفهومی و تنوع فرهنگی استعاره‌ها

در نگاه شناختی به استعاره، این پدیده الگویی از تداعی مفهومی (Grady, 2007: 188) و در اصل «درک و تجربه یک چیز به کمک چیز دیگر» (Lakoff and Johnson, 1980: 5) یا درک حوزه‌ای مفهومی براساس حوزه مفهومی دیگر معرفی می‌شود (Benczes, 2006: 49). از این منظر در هر استعاره مفهومی دو حوزه قابل تشخیص است و یکی از این حوزه‌ها به کمک حوزه دیگر درک می‌گردد. حوزه‌ای که از طریق حوزه دیگر، یعنی حوزه یا مفهوم مبدأ، درک می‌شود، حوزه یا مفهوم مقصد نامیده می‌شود. در این رویکرد اثبات می‌شود که استعاره‌های مفهومی نظام‌مند هستند، زیرا به‌شکلی نظام‌مند عناصر حوزه مقصد در تناظر با عناصر حوزه مبدأ قرار می‌گیرند (Lakoff and Johnson, 1980). این تناظرها تحت عنوان نگاشت مطرح می‌شوند و نگاشت از بنیادی‌ترین مفاهیم نظریه استعاره مفهومی است (Grady, 2007: 190). به‌زعم پیروان این نظریه،

1. Cultural Cognitive Theory of metaphor (CCT)

در استعاره معمولاً مفاهیم انتزاعی حوزه‌های مقصد را تشکیل می‌دهند و مفاهیم عینی نظیر حیوانات، گیاهان و جسم انسان برای مفهوم‌سازی حوزه‌های مقصد انتزاعی به کار گرفته می‌شوند. لیکاف و جانسون (1980) استعاره‌های مفهومی را براساس کارکرد آنها به سه گروه شامل استعاره‌های ساختاری^۱، استعاره‌های جهت‌ی^۲ و استعاره‌های هستی‌شناختی^۳ تقسیم می‌کنند. استعاره‌های ساختاری اشاره به مواردی دارند «که در آنها یک مفهوم به صورت استعاری براساس مفهوم دیگری ساختار می‌یابد» (Lakoff and Johnson, 1980: 14). در استعاره‌های ساختاری حوزه‌های مقصد اغلب مفاهیم انتزاعی هستند که برای درک آنها از حوزه‌های مبدأ که اغلب عینی و ملموس‌اند، بهره گرفته می‌شود. برخلاف استعاره‌های ساختاری، در استعاره‌های جهت‌ی «یک مفهوم براساس مفهوم دیگر ساختار نمی‌یابد، بلکه مجموعه کاملی از مفاهیم با توجه به مجموعه کامل دیگری از مفاهیم سازماندهی می‌شود» (Lakoff and Johnson, 1980: 15). مفهوم جهت‌ی در این استعاره‌ها مرتبط با سیستم جهت‌یابی بدن انسان است که مشخصه بارز تعداد زیادی از این دست استعاره‌هاست. درنهایت استعاره‌های هستی‌شناختی به گونه‌ای اجازه می‌دهند تا مفاهیم انتزاعی مقصد را براساس تجربیات ملموس از مواد، هستارها، اجسام و جسم خود مفهوم‌سازی کند. گفتنی است «این سه نوع استعاره مفهومی با یکدیگر همپوشانی دارند؛ به این ترتیب که استعاره‌های ساختاری و جهت‌ی نیز ممکن است کارکرد هستی‌شناختی داشته باشند، درحالی‌که استعاره‌های هستی‌شناختی به داشتن حوزه‌های مبدأ ساختاریافته وابسته‌اند» (Knowles and Moon, 2006: 31).

استعاره‌های مفهومی را می‌توان باتوجه به معیارهای دیگر نیز دسته‌بندی کرد. کووچش (2002) باتکیه بر عواملی مانند قراردادی بودن یا نبودن، ماهیت استعاره‌ها و همچنین عام یا خاص بودن آنها به انواع مختلفی از استعاره‌ها اشاره می‌کند. باتوجه به معیار عام یا خاص بودن نیز استعاره‌های مفهومی در دو گروه جای می‌گیرند؛ برخی از استعاره‌های مفهومی استعاره‌های سطح عام هستند و برخی استعاره‌های سطح خاص تلقی می‌شوند (Lakoff and Turner, 1989). کووچش (2002: 40) استدلال می‌کند که غالب استعاره‌های مفهومی در سطح خاص قرار دارند و توضیح می‌دهد که استعاره‌های سطح عام استعاره‌هایی مانند «رخدادها کنش هستند» و «عام خاص است» را دربرمی‌گیرند. شایان ذکر است استعاره «رخدادها کنش هستند» برای

1. structural
2. orientational
3. ontological

درک جان‌بخشی کاربرد دارد. درمقابل استعاره «عام خاص است»، برای تعبیر ضرب‌المثل‌ها کارآمد است (Belkhir, 2014: 42).

پس از طرح نظریه استعاره مفهومی، مطالعه استعاره در دو مسیر شروع به رشد کرد. از یک سو زبان‌شناسان پیرو لیکاف بر اشتراکات استعاره‌های اولیه تمرکز و ادعا کردند چنین استعاره‌هایی از تجربه جسمی مشترک انسان‌ها نشأت می‌گیرند. درمقابل، برخی تلاش کردند مدل‌های فرهنگ‌ویژه ارائه دهند. کووچش (2005؛ 2003) نخستین فردی است که تلاش کرد توجهات را به ابعاد فرهنگی نظام مفهومی جلب نماید. وی ضمن توجه به بافت، می‌گوید که این مفهوم به بافت زبانی و غیرزبانی اشاره می‌کند. به باور کووچش عوامل مختلفی، شامل محیط، بافت اجتماعی و بافت فرهنگی منجر به تنوع در استعاره‌ها می‌شود. به تعبیر وی (2005: 232) محیط را جغرافیای منطقه، مناظر، گیاهان و جانوران، خانه‌ها و ... تشکیل می‌دهد. به نظر کووچش (2002: 187) گویشورانی که در یک منطقه واحد زندگی می‌کنند، غالباً به شکل ناآگاهانه از عناصر و پدیده‌هایی که ویژگی خاص آن منطقه هستند، برای درک استعاری و خلق جهان مفهومی‌شان استفاده می‌کنند.

کووچش (2005: 95) به‌عنوان شاهد به نتایج مطالعه دیرون^۱ (1994) اشاره می‌کند. دیرون در مطالعه خود استعاره‌های مفهومی رایج در زبان هلندی و زبان افریکانس که متأثر از هلندی در افریقای جنوبی شکل گرفته و کاربرد دارد، را مقایسه نمود. براساس مطالعه دیرون، در استعاره‌های حوزه طبیعت موجود در زبان هلندی، حیوانات نقشی ندارند، اما در زبان افریکانس علی‌رغم آنکه این زبان از هلندی نشأت گرفته، استعاره‌هایی مبتنی بر نام انواع حیوانات مختلف وجود دارد و این مسأله تلویحاً حاکی از آن است که محیط متفاوت بر استعاره‌های مفهومی نیز تأثیر می‌گذارد. حیوانات به‌عنوان بخش لاینفک محیط، یکی از هسته‌های مهم در خلق استعاره به‌شمار می‌روند و چون پراکندگی آنها در کره زمین کاملاً یکسان نیست، جغرافیا مرجعی مهم در شکل‌گیری و تنوع استعاره‌ها و به‌تبع ضرب‌المثل‌هاست (Nacib, 2009).

کووچش (2005) معتقد است عامل دیگری که بر تنوع فرهنگی استعاره‌ها تأثیر می‌گذارد، بافت اجتماعی است. به گمان او موضوعات اجتماعی مختلفی نظیر روابط قدرت و فشار اجتماعی می‌توانند بر استعاره‌های مفهومی تأثیر بگذارند. تاریخ اجتماعی نیز که شامل تمامی رخدادهای گذشته، داستان‌ها، اسطوره‌ها و تجربیات مشترک یک جامعه می‌شود، بخشی از بافت

1. Dirven, R.

اجتماعی را تشکیل می‌دهد. کووچش هنجارهای اجتماعی و رفتارهای معیار را نیز بخشی از بافت اجتماعی می‌داند و معتقد است این عناصر نیز می‌توانند بر نظام مفهومی تأثیر بگذارند. به باور کووچش (234: 2005)، بافت فرهنگی عامل تأثیرگذار دیگری است که به اصول حاکم بر یک فرهنگ یا زیرفرهنگ و بافتی کلی‌تر که آن فرهنگ برای درک هر یک از مفاهیم و ارزش‌های برجسته و ویژه خود در نظر می‌گیرد، اشاره دارد. به بیان ساده، به تعبیر کووچش (2005) بافت فرهنگی شامل تمامی باورها، ارزش‌ها، هنجارها، رسم و رسوم، نمادها و فولکلور مشترک یک جامعه که تفکر و رفتار آنها را تعیین می‌کند، می‌شود. گرچه تأثیر عناصر مختلف بافت زبانی و غیرزبانی و تنوع فرهنگی استعاره‌ها (و ضرب‌المثل‌ها) در گونه‌های زبانی رایج یک منطقه غیرقابل کتمان است، اما نمی‌توان از تأثیر تعامل زبانی و فرهنگی میان گویشوران گونه‌های زبانی مختلف چشم پوشید.

۴- داده‌ها و روش

چنان‌که اشاره شد مطالعه پیش‌رو در نظر دارد به بررسی تأثیر فرهنگ بر ضرب‌المثل‌های حیوانات در زبان فارسی و مازندرانی که به ترتیب به شاخه جنوب‌غربی و شمال‌غربی زبان‌های هندواروپایی تعلق دارند (ارانسکی، ۱۳۷۸) پردازد و این مسأله را بررسی نماید که مفهوم‌سازی استعاری رفتارها، ویژگی‌ها و مفاهیم انسانی در قالب ضرب‌المثل‌های حوزه حیوانات در این دو گونه زبانی چه تفاوتی دارد. از آنجاکه به گزارش واعظی (۱۳۹۱)، فارسی‌زبانان بیشینه جمعیت استان‌های تهران، اصفهان، یزد، سمنان، قم، بوشهر، فارس، مرکزی، خراسان، کرمان و هرمزگان را تشکیل می‌دهند، در پژوهش حاضر منظور از منطقه فارسی‌زبان، مناطق یادشده و منظور از زبان/فرهنگ فارسی، زبان و فرهنگ گویشوران ساکن این مناطق است.

در این پژوهش به منظور دستیابی به مجموعه‌ای از ضرب‌المثل‌های حوزه حیوانات در فارسی و مازندرانی از روش کتابخانه‌ای استفاده شد. سه کتاب فرهنگ مثل‌ها و اصطلاحات متداول در زبان فارسی (عظیمی، ۱۳۸۲)، فرهنگ ضرب‌المثل‌ها و اصطلاحات عامیانه (رحیمی‌نیا، ۱۳۹۵)، ضرب‌المثل‌های معروف ایران (سپیلی، ۱۳۸۵) و فرهنگ جامع ضرب‌المثل‌های فارسی (دهگان، ۱۳۸۳) بررسی و در مجموع ۱۵۶ ضرب‌المثل حوزه حیوانات در فارسی گردآوری شد. برای گردآوری ضرب‌المثل‌های حیوانات در مازندرانی نیز تمامی ضرب‌المثل‌های ثبت‌شده در کتاب‌های فرهنگ ضرب‌المثل‌های مازندرانی (انصاری، ۱۳۹۰)، ضرب‌المثل‌ها (زبانزدها) و کنایه‌های مازندرانی (جوادی‌کوتنایی، ۱۳۸۰)، مهر وون کرچا: ضرب‌المثل‌ها، کنایه‌ها، چیستان و اشعار (خرمی و صفریان، ۱۳۹۷)، مازنی مثل: فرهنگ موضوعی ضرب‌المثل‌های مازندرانی

(خصوصی‌نیاکی، ۱۳۹۸)، تجلی قرآن در ضرب‌المثل‌های مازندرانی (رزاقی‌شانی، ۱۴۰۲)، زیبایی‌شناسی ضرب‌المثل‌های مازندرانی از دیدگاه بیان و بدیع (رزاقی‌شانی، ۱۴۰۰)، و ضرب‌المثل‌های رایج مازندرانی (طالبی‌اتوئی، ۱۳۸۶) بررسی شدند و فهرستی مشتمل بر ۲۶۴ ضرب‌المثل حاصل شد. در گام بعد، تمامی ضرب‌المثل‌های گردآوری‌شده از دو زبان باتوجه‌به نام حیوان در آنها طبقه‌بندی شد و بررسی به پرکاربردترین و پربسامدترین حیوانات اهلی و وحشی (شامل شغال، خرس، خر/الاغ، اسب، شتر، گاو/گوساله، سگ، گربه، مرغ/خروس و کلاغ) در ضرب‌المثل‌ها محدود شد. البته آن دسته از حیواناتی که تنها در ضرب‌المثل‌های مازندرانی وجود داشتند (مانند پلنگ، کرم شب‌تاب، جوجه‌تیغی، قرقاول و جغد) نیز در فهرست نهایی گنجانده شد. سپس، در تلاش برای تحلیل مقابله‌ای استعاره‌های مفهومی زیربنایی، ضرب‌المثل‌ها براساس نگاشت‌های حوزه مبدأ و مقصد استعاره طبقه‌بندی شد. جدولی با سه ستون طراحی شد، در ستون نخست حوزه مبدأ (حیوان/رفتار حیوانی)، در ستون دوم ضرب‌المثل و در ستون سوم حوزه مقصد (ویژگی/رفتار انسانی) قرار گرفت. درنهایت، ضرب‌المثل‌ها در سه بعد حوزه مبدأ، حوزه مقصد و ضرب‌المثل‌های منحصربه‌فرد در هر زبان تحلیل شد. در این مرحله، به پیروی از بارسلونا^۱ (2002) که اشاره می‌کند در تحلیل مقابله‌ای نگاشت‌های استعاری بایستی به وجود یک استعاره مشخص در زبان الف و نبود آن در زبان ب توجه شود، وجود دربرابر فقدان استعاره‌های مفهومی زیربنایی نیز سنجیده شد.

۵- بحث و تحلیل

در بخش حاضر نخست نشان داده می‌شود که استعاره‌های مفهومی موجود در ضرب‌المثل‌های فارسی و مازندرانی چگونه در سطح حوزه مبدأ و مقصد تفاوت دارند. سپس میزان فراوانی کاربرد هر حیوان به‌عنوان حوزه مبدأ در ضرب‌المثل‌های دو زبان مقایسه و بحث می‌شود.

۵-۱- تنوع در سطح حوزه مبدأ

به‌زعم کووچش (2005) یکی از ابعاد تنوع فرهنگی استعاره‌ها، تفاوت در حوزه مبدأ استعاره و ضرب‌المثل مبتنی بر آن است. گاه تنوع استعاره‌ها در سطح حوزه مبدأ ناشی از تعبیر و تفاسیر متفاوت یک حوزه مبدأ در زبان‌های مختلف است و منجر به شکل‌گیری استعاره‌های مفهومی متفاوت برای یک حوزه مقصد می‌شود (Lakoff, 1996). گاه نیز دو زبان یا گونه زبانی حوزه‌های مبدأ کاملاً متفاوتی را برای مفهوم‌سازی یک حوزه مقصد به‌کار می‌گیرند. تحلیل مقابله‌ای ضرب‌المثل‌های فارسی و مازندرانی حاکی از آن است که هرچند استعاره ساختاری «انسان

1. Barcelona, A.

حیوان است» در زیربنای اکثر ضرب‌المثل‌های گردآوری‌شده نقش‌آفرینی می‌کند^(۱)، اما حول استعاره ساختاری یادشده در این دو گونه زبانی تعدادی استعاره هستی‌شناختی شکل گرفته‌است که تنوعاتی را در سطح حوزه مبدأ نشان می‌دهد؛ به این ترتیب که یک رفتار/ ویژگی انسانی در حوزه مقصد با کمک حوزه‌های مبدأ متفاوتی (حیوانات متفاوتی) در این دو زبان مفهوم‌سازی می‌شود. در بخش حاضر نمونه‌هایی از این سطح از تنوع بحث می‌شود.

بر مبنای داده‌ها، استعاره هستی‌شناختی «انسان غیرمتخصص و بی‌تجربه حیوان است» در ضرب‌المثل‌های هر دو زبان فارسی و مازندرانی قابل‌مشاهده است، اما می‌توان شاهد تنوع در سطح حوزه مبدأ این استعاره بود. مقایسه ضرب‌المثل‌های متناظر این استعاره در دو زبان این تنوع را آشکار می‌سازد:

۱. کار هر خر/ بز نیست خرمن کوفتن (عظیمی، ۱۳۸۲: ۳۰۸)

2. fal-e kar niyā kasu baxere (۹۷: ۱۳۹۸، خصوصی‌نیایی)

(ساقه شالی خوردن کار شغال نیست)

چنان‌که مشاهده می‌شود درحالی‌که گویشوران فارسی‌زبان برای تأکید بر اهمیت تخصص، تجربه و مهارت از نام حیوان خر یا بز بهره می‌گیرند، مازندرانی‌زبانان شغال را فاقد تخصص و تجربه می‌دانند. جالب اینکه در مازندرانی برای تأکید بر فقدان تخصص و تجربه شغال و به عبارتی برای تصریح وجود تباین، در نقطه مقابل این حیوان از مفهوم خوردن شالی و برنج استفاده شده‌است که نه تنها به شکلی نمادین بیانگر شاخص‌ترین محصول زراعی این خطه است، بلکه بر این نکته نیز تأکید می‌گذارد که پرورش آن مستلزم تجربه و مرارت است و به هیچ وجه از عهده شخص بی‌تجربه و بی‌مهارت برنمی‌آید. از آنجاکه پرداختن به تمام ضرب‌المثل‌هایی که در پیکره پژوهش تنوع در سطح حوزه مبدأ را نشان می‌دهد، در این مقال نمی‌گنجد، در زیر تنها به ذکر چند نمونه دیگر بسنده می‌شود.

۳. سگ زرد برادر شغاله (سهیلی، ۱۳۸۵: ۱۰۷)

4. paleng-o bamāfī dayi xerzanā/xarzanā (۲۷: ۱۳۸۶، طالبی‌انویی)

(پلنگ و گربه دایی و خواهرزاده هستند)

۵. شتر در خواب بیند پنبه‌دانه (دهگان، ۱۳۸۳: ۳۸۲)

6. bamāfī-ye xo hamīfē gale (۵۳: ۱۳۹۸، خصوصی‌نیایی)

(رؤیای گربه همیشه موش است)

۷. گربه دستش به گوشت نمی‌رسد می‌گه بو می‌ده (رحیمی‌نیا، ۱۳۹۵: ۳۱۴)

8. xi-e das hali re narešanā gənā terfā (۸۸: ۱۳۹۰، انصاری)

(دست گراز/خوک به آلوچه نمی‌رسد می‌گوید ترش است)

۹. خر چه داند قیمت نقل و نبات (عظیمی، ۱۳۸۲: ۱۶۶)

10. verg tʃə dunna qatera qeymæt tʃənnuə (خرمی و صفریان، ۱۳۹۷: ۶۵)

(گرگ چه می‌داند قیمت قاطر چند است؟)

مقایسه ضرب‌المثل‌های (۳) و (۴) نشان می‌دهد در استعاره هستی‌شناختی «انسان بدذات و پلید حیوان است»، دو زبان فارسی و مازندرانی نام حیوانات متفاوتی را به‌عنوان حوزه مبدأ به‌کار گرفته‌اند؛ در حالی که در فارسی سگ و شغال به‌عنوان حوزه مبدأ، انسان‌های خبیث و پلید را مفهوم‌سازی می‌کنند، در مازندرانی پلنگ و گربه چنین نقشی را ایفا می‌کنند. در ضرب‌المثل‌های (۵) و (۶) نیز برای استعاره هستی‌شناختی «انسان تن‌پرور با آرزوهای محال حیوان است»، به‌ترتیب در فارسی و مازندرانی از نام شتر و گربه به‌عنوان حوزه مبدأ استفاده شده‌است. مقایسه ضرب‌المثل‌های فارسی و مازندرانی در شماره (۷) و (۸) نیز حاکی از آن است که این دو زبان از حیوانات (حوزه‌های مبدأ) متفاوتی (به‌ترتیب گربه و خوک) استفاده می‌کنند تا فردی را مفهوم‌سازی کنند که از چیزی در زندگی محروم است و در حالی که بر پستی و کهتری ذاتی خود واقف است، علت را حریص نبودن خود می‌داند و سعی می‌کند روی آن چیز فاقد عیب، عیب بگذارد. در نهایت، در ضرب‌المثل‌های (۹) و (۱۰)، هرچند استعاره هستی‌شناختی «انسان نادان و قدرشناس حیوان است» به‌طور مشترک عمل می‌کند، اما در فارسی و مازندرانی حوزه‌های مبدأ متفاوتی (به‌ترتیب خر و گرگ) برای مفهوم‌سازی انسانی که ارزش و اهمیت چیزی را متوجه نمی‌شود، به‌کار گرفته شده‌است.

۵-۲- تنوع در سطح حوزه مقصد

علاوه‌بر تنوع در سطح حوزه مبدأ، در مواردی می‌توان شاهد تنوع و تفاوت استعاره‌های هستی‌شناختی در سطح حوزه مقصد بود. در این حالت، یک حوزه مبدأ به طیفی از حوزه‌های مقصد متفاوت در دو یا چند زبان یا گونه زبانی نگاشت می‌شود. در ادامه به‌ترتیب حوزه‌های مقصد متفاوتی که با کمک یک حوزه مبدأ معین (نام یک حیوان) در دو زبان مفهوم‌سازی شده‌اند، بررسی می‌گردند.

۱- شتر: تحلیل مقابله‌ای ضرب‌المثل‌های حاوی نام شتر در دو زبان فارسی و مازندرانی

نشان می‌دهد گاه رفتار/ویژگی واحدی در هر دو زبان با کمک مفهوم شتر، به‌عنوان حوزه مبدأ، مفهوم‌سازی شده‌است. بزرگی/والامقامی و همچنین عیب‌های فراوان داشتن دو مشخصه‌ای هستند که در فارسی و مازندرانی به‌طور مشابه از طریق حوزه مبدأ شتر

مفهوم‌سازی می‌شوند. ضرب‌المثل‌های (۱۱) و (۱۲) مفهوم‌سازی ویژگی نخست را در دو زبان نشان می‌دهد. در زیربنای این دو ضرب‌المثل استعاره هستی‌شناختی «انسان اصیل/بزرگ شتر است» نقش‌آفرینی می‌کند. گفتنی است با توجه به اینکه مشخصه بارز شتر، بزرگ بودن جثه آن است و این ویژگی، اولین ویژگی مشهود شتر هم برای فارسی‌زبانان و هم برای مازندرانی‌زبانان بوده‌است، به‌طور مشترک این حیوان در بافت فرهنگی هر دو جامعه زبانی به نمادی از بزرگی تبدیل شده و برای مفهوم‌سازی انسان بزرگ/اصیل به کار گرفته شده‌است.

۱۱. شتر اگر مرده هم باشه پوستش بار خره (سهیلی، ۱۳۸۵: ۱۱۲)

12. fetera barben kaf xare xarvarə bandə (رزاقی‌شانی، ۱۴۰۰: ۱۳۵)

(بار عادی شتر، برای خر یک خوار است)

درمقابل گاه شتر به‌عنوان حوزه مبدأ برای مفهوم‌سازی رفتارها/ویژگی‌های انسانی متفاوتی در ضرب‌المثل‌های فارسی و مازندرانی به کار گرفته شده‌است. تن‌پروری و داشتن آرزوی محال، کودنی و درس نیاموختن از تجربه‌ها، پرمدعایی و تلاشگری، از رفتارها/ویژگی‌هایی هستند که از طریق حوزه مبدأ شتر در زبان فارسی مفهوم‌سازی شده‌اند. در ضرب‌المثل (۱۳) می‌توان مفهوم‌سازی ویژگی نخست را مبتنی بر استعاره هستی‌شناختی «انسان تن‌پرور با آرزوهای محال شتر است» مشاهده نمود. درواقع، نظریه آنکه شتر علاقه وافری به خوردن پنبه‌دانه دارد، اما منطقه نسبتاً خشک، کم‌آب و بیابانی محل سکونت فارسی‌زبانان که زیست‌بوم اصلی شتر محسوب می‌شود، محل مناسبی برای کاشت و برداشت پنبه‌دانه نیست، این حیوان برای فارسی‌زبانان تبدیل به نمادی برای شخصی با آرزوهای محال شده‌است.

۱۳. شتر در خواب بیند پنبه‌دانه (دهگان، ۱۳۸۳: ۳۸۲)

برخلاف فارسی، در مازندرانی متمایز و شاخص بودن به‌عنوان یک مشخصه منفی و نیز برخورداری از توانایی و قابلیت‌های زیاد و منحصر به فرد تنها حوزه‌های مقصدی هستند که با کمک حوزه مبدأ شتر مفهوم‌سازی شده‌اند. درباره ضرب‌المثل (۱۴) که به‌طور پررنگ بر وجه تمایز شتر تأکید دارد، در نظر گرفتن ماهیت فرهنگ سنتی مازندرانی که به‌صورت تاریخی بخش عمده‌ای از آن وام‌دار زندگی مبتنی بر عادات مربوط به فضای کار کشاورزی، دامپروری و زندگی روستایی بوده و عامه مردم را به همزیستی با طبیعت و درک و فهم دقیق عادات حیوانات واداشته، قابل تأمل است. در این فضا، که شهره به کثرت وجود طیور، ماکیان، حیوانات اهلی و وحشی است (مرعشی، ۱۳۵۶: ۲۷۳)، اگر حیوانی متمایز و متفاوت باشد ممکن است جان سالم به در نبرد، یا برایش گران تمام شود، و شتر این گونه است. نتیجه این تجربه روزمره درباره شتر،

این دانش مشترک دربارهٔ متمایز بودن شتر را شکل داده و زمینه را برای شکل‌گیری استعارهٔ هستی‌شناختی «انسان متمایز و شاخص شتر است» که در زیربنای ضرب‌المثل (۱۴) عمل می‌کند، فراهم نموده‌است. در ضرب‌المثل (۱۵) نیز ناشناس بودن شتر برای ساکنان مازندران نمود یافته‌است. درواقع از آنجاکه شتر در مازندران موجودی کمتر شناخته‌شده است، به‌تبع به‌نظر مردم این منطقه درمقایسه با حیواناتی که به‌وفور در آن زیست‌بوم وجود دارند، ممکن است به دلیل ناشناخته بودن کارهای نامتعارفی هم انجام دهد. برای نمونه ممکن است مانند ماکیان که معیار سنجش کیفیت نژاد و سودآوری آنها میزان تخم‌گذاری، اندازهٔ تخم و یا میزان تولید مثل و کیفیت گوشت آنهاست، تخم هم بگذارد. این باور استعارهٔ هستی‌شناختی «انسان ناشناخته با توانایی‌های منحصر به فرد شتر است» در زیربنای ضرب‌المثل (۱۵) به‌شکل ضمنی قابل مشاهده است.

14. *fetere garden belend hassə venə attə re zannenə* (خرمی و صفریان، ۱۳۹۷: ۹۶)
(گردن شتر چون بلند است، وقتی تنها شد در تنهایی آن را می‌زند)
15. *fetere gatə janeverə fayed marqanə ham hakennə* (خصوصی‌نیاکی، ۱۳۹۸: ۱۶۴)
(شتر، جانور بزرگی است، شاید تخم هم بگذارد)

۲- شغال: اگرچه نام این حیوان در هر دو زبان غالباً برای مفهوم‌سازی رفتارها/ویژگی‌های منفی به‌کار گرفته شده‌است، گاه این ویژگی‌ها در دو زبان متفاوت هستند. زیان‌بخش بودن، کم‌تجربگی، بهانه‌جویی و ترسویی از ویژگی‌هایی منفی هستند که در ضرب‌المثل‌های حاوی نام شغال در زبان فارسی نکوهش شده‌اند:

۱۶. شغال که از باغ قهر کنه منفعت باغبونه (عظیمی، ۱۳۸۲: ۲۶۴)

این ضرب‌المثل نیز متأثر از تجربهٔ زیستهٔ مشترک فارسی‌زبانان دربارهٔ خساراتی که شغال به مزارع و محصولات کشاورزی وارد می‌کند (بافت اجتماعی- فرهنگی) شکل گرفته‌است. در نتیجه با در نظر گرفتن شغال به‌عنوان نماد زیان‌بخشی، استعارهٔ هستی‌شناختی «انسان زیان‌بخش شغال است» و ضرب‌المثل متناظر با آن شکل گرفته‌است.

درمقابل دون‌پایگی، فرصت‌طلبی، بی‌ظرفیتی، حيله‌گری، طمع‌کاری و بدذاتی، به‌عنوان ویژگی منفی، و محتاط بودن به‌عنوان ویژگی مثبت از مشخصه‌هایی هستند که با کمک حوزهٔ مبدأ شغال در مازندران مفهوم‌سازی شده‌اند. ضرب‌المثل‌های (۱۷) و (۱۸) به‌ترتیب مفهوم‌سازی ویژگی‌های فرصت‌طلبی و محتاط بودن را بازنمایی می‌کند. در میان سگ‌سانان وحشی شکارچی در جنگل‌ها و مراتع مازندران، شغال بیشترین فراوانی را دارد، طوری که خصلت

و خوی آن در شکار و برخورد با طعمه‌ها، سایر شکارچیان و انسان، و همچنین وجوه تمایز آن با سایر حیوانات وحشی و شکاری، برای مردم مازندران شناخته شده‌است. مشاهده رفتارهای این حیوان حین شکار و نزدیک شدن به طعمه مانند استفاده از باقیمانده طعمه سایر حیوانات وحشی، پنهان شدن در چمن‌ها و پشت سنگ‌ها، یا خود را به حالت اغما و مردگی زدن در مواجهه با انسان‌ها، شغال را نزد مازندرانی‌زبانان به نمادی از فرصت‌طلبی و محتاط بودن بدل کرده‌است. در استعاره‌های هستی‌شناختی «انسان فرصت‌طلب شغال است» و «انسان محتاط شغال است» که به ترتیب در زیربنای ضرب‌المثل‌های (۱۷) و (۱۸) نقش آفرینی می‌کند، تأثیرگذاری این بافت فرهنگی-اجتماعی قابل مشاهده است.

17. jir rə baverdenə zendun fal daketə midun/məydu (خصوصی‌نیایی، ۱۳۹۸: ۱۵۴)

(شیر را به زندان بردند، شغال دور برداشت)

18. fal piʃ funə peʃtesarə efenə fal-e nasib bunə (خصوصی‌نیایی، ۱۳۹۸: ۱۳۶)

(شغال که پیش می‌رود، به پشت سر هم نگاه می‌اندازد)

عدم شایستگی تنها مشخصه‌ای است که به‌طور مشترک در ضرب‌المثل‌های هر دو زبان با کمک حوزه مبدأ شغال مفهوم‌سازی شده‌است. شغال برای فارسی‌زبانان و مازندرانی‌زبانان به نمادی از فریبکاری و زیرکی تبدیل شده‌است که می‌تواند علی‌رغم عدم شایستگی و صرفاً با مکاری به شکاری خوب دست یابد. متأثر از این دانش فرهنگی-اجتماعی، استعاره هستی‌شناختی «انسان بی‌لیاقت ولی فریبکار شغال است» شکل گرفته و در ضرب‌المثل‌های (۱۹) و (۲۰) نمود یافته‌است.

۱۹. انگور خوب نصیب شغال می‌شه (رحیمی‌نیا، ۱۳۹۵: ۵۷)

20. bapetə xarbezə fale nasib bune (خرمی و صفریان، ۱۳۹۷: ۳۷)

(خربزه پخته نصیب شغال می‌شود)

۳- سگ: ضرب‌المثل‌های حاوی نام سگ نیز غالباً رفتارها/ویژگی‌های منفی مانند بد ذاتی، منفعت‌جویی، بی‌ظرفیتی، دون‌پایگی و ترسویی را به‌عنوان حوزه مقصد مفهوم‌سازی می‌کنند. البته دو زبان تفاوت‌هایی را در این سطح نشان می‌دهند. درواقع، با آنکه برخی از این ویژگی‌ها به‌طور مشترک در هر دو زبان از طریق حوزه مبدأ سگ مفهوم‌سازی شده‌اند، برخی ویژگی‌های منفی تنها در ضرب‌المثل‌های یکی از دو زبان به‌چشم می‌خورد. پرمدهایی تنها در ضرب‌المثل‌های فارسی (ضرب‌المثل ۲۱) و منفعت‌جویی و ناسپاسی در ضرب‌المثل‌های مازندرانی (ضرب‌المثل‌های ۲۲ و ۲۳) مفهوم‌سازی شده‌است. به‌نظر می‌رسد ضرب‌المثل (۲۱) و

استعاره هستی‌شناختی «انسان پرمدها و جنجالی اما توخالی سگ است» که اساس شکل‌گیری آن است، متأثر از این تجربه فارسی‌زبانان شکل گرفته که رفتار سگ‌ها متنوع است؛ برخی از آنها غریزی تمایلی به حمله و گاز گرفتن انسان‌ها ندارند و لذا حین احساس خطر پارس می‌کنند و دسته دیگر وحشی‌ترند و زودتر حمله می‌کنند. مبتنی بر این تجربه زیسته و این باور فرهنگی-اجتماعی شکل گرفته‌است که احتمال حمله سگ‌هایی که بیشتر پارس می‌کنند، کمتر است. لذا این گروه از سگ‌ها نزد فارسی‌زبانان به نمادی از افراد پرمدها اما توخالی تبدیل شده‌است.

۲۱. سگی که پارس کنه، نمی‌گیره (سپیلی، ۱۳۸۵: ۱۰۸)

چنان‌که اشاره شد مفهوم‌سازی منفعت‌جویی و ناسپاسی تنها در ضرب‌المثل‌های مازندرانی قابل‌مشاهده است و مبتنی بر این بافت فرهنگی-اجتماعی شکل گرفته‌است که از هزاران سال پیش سگ‌های وحشی مانند گرگ‌ها گله‌ای زندگی می‌کرده‌اند. لذا همواره در پس‌زمینه ذهن چوپانان سیار (گالش‌ها)، از نخستین تربیت‌کنندگان سگ‌های وحشی، این احتمال داده می‌شده که عجیب نیست اگر روزی سگ‌های تربیت‌شده با دیدن یاران دیرین وحشی و ولگرد خود به اصل خویش برگردند و دستی را که به آنها غذا داده گاز بگیرند (ناسپاسی) یا اینکه فقط شاید بنابر اضطرار در جلد اهلی‌ها رفته باشند (منفعت‌طلبی). این دانش و باور مشترک شکل گرفته مبتنی بر تجربه روزمره گالش‌ها به شکل ضمنی در این دو ضرب‌المثل نمود یافته و مبنایی برای نگاشت استعاره سگ به‌ترتیب به انسان منفعت‌طلب (ضرب‌المثل ۲۲) و انسان ناسپاس (ضرب‌المثل ۲۳) شده‌است.

22. sag-e mehrevuniye ellet natevuniye (انصاری، ۱۳۹۰: ۹۳)

(علت مهربانی سگ، ناتوانی اوست)

23. sag ke tfaq bayyā fā sahabe girmā (انصاری، ۱۳۹۰: ۹۳)

(سگ که چاق شد، صاحب خود را گاز می‌گیرد)

جالب آن است که گرچه در هر دو زبان نام سگ غالباً برای مفهوم‌سازی مشخصه‌ها و خصیصه‌های منفی به‌کارگرفته شده‌است، در موارد معدودی نام این حیوان حوزه مبدایی برای یک ویژگی مثبت انسانی است. البته دو زبان در خصیصه مثبتی که به‌عنوان حوزه مقصد واقع شده‌است، تفاوت دارند. در زبان فارسی وفاداری و در مازندرانی تمیز بودن خصیصه مثبتی است که با کمک حوزه مبداء سگ مفهوم‌سازی شده‌است:

۲۴. سگ پاچه صاحبش را نمی‌گیره (عظیمی، ۱۳۸۲: ۲۵۱)

25. sag be un sagi fā palimalā daskan kennā (خصوصی‌نیایی، ۱۳۹۸: ۲۵)

(سگ در عین سگ بودن خانه و محل زندگی خود را تمیز می‌کند)

در ضرب‌المثل (۲۴) به‌نظر می‌رسد باز تجربه زیسته فارسی‌زبانان از ارتباط با سگ و رفتارهای آن مانند دنبال کردن صاحب خود، استقبال از او، تکان دادن دم، اطاعت کردن از صاحب خود و همچنین تلاش برای دفاع از او در هر موقعیتی موجب شده باور وفاداری سگ شکل بگیرد. متأثر از این بافت فرهنگی-اجتماعی استعاره هستی‌شناختی «انسان وفادار سگ است» و ضرب‌المثل متناظر با آن شکل گرفته‌است. درمقابل، نسبت دادن تمیزی به‌عنوان یک ویژگی مثبت به سگ تنها با گریزی به زندگی روزمره مردم مازندران در دوران پیش از اسلام و چگونگی گذار به دوران اسلامی و به‌تبع آن تطور باورها و نمادها میسر است. درواقع، از آنجاکه پذیرش اسلام در مازندران، برخلاف سایر مناطق ایران حداقل سه قرن زمان برده‌است، و در این مدت مسلمانان مسالمت‌آمیز در کنار پیروان آیین‌های باستانی زندگی می‌نموده و تبادل فرهنگی داشته‌اند، شاهد امتزاج و تغییرات کارکردی و ماهوی زیادی در نمادها، مفاهیم و باورهای مردم این خطه هستیم. لذا گرچه در نگاه اسلامی، در عین وفاداری و نگاهبان بودن، سگ نجس است، از منظر فرهنگ باستانی ایران، به‌ویژه در آیین میتراپسم که در شمال ایران بسیار رواج داشته، سگ نگهبان پاک، نمادین و مقدس و راهنمای ارواح تازه درگذشتگان جهت رهسپاری به دیار باقی، بر سر پل چینود درنظر گرفته می‌شده‌است (رضی، ۱۳۸۲: ۱۸۱). این باور مشترک دیرین و ریشه‌دار درباره سگ در شکل‌گیری استعاره هستی‌شناختی «انسان تمیز سگ است» نمود یافته‌است.

۴- گربه: مقایسه حوزه‌های مقصد در ضرب‌المثل‌های فارسی و مازندرانی حاوی گربه نیز نشان می‌دهد گرچه برخی حوزه‌های مقصد به‌طور مشابه در هر دو زبان با گربه مفهوم‌سازی شده‌اند، تعدادی از حوزه‌های مقصد صرفاً در ضرب‌المثل‌های یکی از دو زبان قابل‌مشاهده هستند. تبحر و پختگی، بی‌ظرفیتی و سوءاستفاده‌گری از حوزه‌های مقصد مشترک در هر دو زبان هستند. در شکل‌گیری ضرب‌المثل‌های (۲۶) و (۲۷) می‌توان تأثیر بافت فرهنگی-اجتماعی را مشاهده نمود. درواقع، این ضرب‌المثل‌ها و استعاره هستی‌شناختی «انسان متبحر و کارآمد گربه است» برگرفته از مشاهدات ساده در زندگی روزمره از رفتار گربه‌هاست. گربه شکارچی چابک و کارآمد است که توانایی، تبحر و مهارت در شکار موش دارد.

۲۶. صد موش را یک گربه کافیه (دهگان، ۱۳۸۳: ۱۳۲)

27. bamāfi hartfi pir bu-ə galevar jur naḡunə (طالبی‌انویی، ۱۳۸۶: ۶)

(گربه هرچقدر هم که پیر شود، باز هم موش به او نزدیک نمی‌شود)

بی‌ارزشی و نالایق بودن، قدرشناسی و خیانت، منفعت‌طلبی و بهانه‌جویی نیز از حوزه‌های مقصد در ضرب‌المثل‌های فارسی است. در ضرب‌المثل (۲۸) ویژگی منفعت‌طلبی مفهوم‌سازی شده‌است. تجربه مشاهده و ارتباط با گربه‌ها این باور عمومی را در ذهن فارسی‌زبانان شکل داده‌است که گربه‌ها حیواناتی مستقل و خودمحور هستند که معمولاً برای منفعت شخصی خود (مانند غذا یا ارضای غریزه شکار) و نه غیر آن شکار می‌کنند.

۲۸. گربه برای رضای خدا موش نمی‌گیره (سپیلی، ۱۳۸۵: ۱۵۲)

درمقابل، در ضرب‌المثل‌های مازندرانی تبعیت و تقلید، تنبلی، پرمدهایی و غرور و یکدنگی خصیصه‌هایی منفی هستند که با حوزه مبدأ گربه مفهوم‌سازی شده‌اند. البته خصیصه‌های یادشده در ضرب‌المثل‌های مختلف نکوهش شده‌اند:

29. bamāfī-ye telatēm ta dare qurtā (رزاقی‌شانی، ۱۴۰۰: ۴۳)

(جست‌وخیز گربه تا گلوگاه درخت است)

چون گربه‌ها توانایی بالایی در پرش دارند، اما معمولاً تا بخش میانی درخت بالا می‌روند. یعنی از گلوگاه درخت به بعد، بالاتر رفتن برای گربه دشوار یا غیرممکن می‌شود، نزد مازندرانی‌زبانان گربه و قابلیت‌های آن، نمودی از «محدودیت توانایی‌ها» است. این تجربه و دانش مشترک حاصل از آن در قالب بافتی فرهنگی-اجتماعی خود را به شکل ضمنی در استعاره هستی‌شناختی «انسان پرمدها گربه است» در زیربنای ضرب‌المثل (۲۹) نشان می‌دهد.

۵- خرس: اگرچه حرام‌زادگی، بدذاتی و پستی به‌طورمشابه در هر دو زبان با نام خرس به‌عنوان حوزه مبدأ مفهوم‌سازی شده‌اند، تعدادی از حوزه‌های مقصد صرفاً در ضرب‌المثل‌های یکی از دو زبان قابل‌مشاهده هستند و این حوزه‌ها در مازندرانی تنوع بیشتری را نشان می‌دهد. خسیس و بی‌بضاعت حوزه‌های مقصدی هستند که تنها در ضرب‌المثل‌های فارسی قابل‌مشاهده هستند:

۳۰. از خرس موئی کندن غنیمته (رحیمی‌نیا، ۱۳۹۵: ۳۶)

۳۱. خانه خرس و بادیۀ مس (دهگان، ۱۳۸۳: ۳۶۷)

به‌نظر می‌رسد در ضرب‌المثل (۳۰) تعامل و ارتباط کم با خرس (منطقه محل سکونت فارسی‌زبانان زیست‌بوم اصلی خرس به‌شمار نمی‌رود) و ویژگی‌های رفتاری خرس به‌عنوان یک حیوان قوی، وحشی و درنده‌خو که نزدیک شدن و تعامل با آن می‌تواند خطرات زیادی ایجاد کند، این باور را شکل داده‌است که چون خرس موجودی است که نمی‌توان به آن نزدیک شد، اگر کسی حتی ذره‌ای در این امر موفق شود کاری دشوار اما بسیار ارزشمند انجام داده‌است. این باور در کنار تجربه فارسی‌زبانان از افراد خسیس که ستادن کمترین مقدار از اموال و دارایی‌های

آنها بسیار دشوار است، موجب شده تا خرس نزد فارسی‌زبانان به نمادی از فرد خسیس تبدیل شود. در ضرب‌المثل (۳۱) نیز می‌توان تأثیر تجربه زیسته فارسی‌زبانان را درباره خرس و محل زندگی این حیوان (در کنار ویژگی‌ها و کاربرد بادیۀ مسی) مشاهده نمود. محل زندگی خرس اغلب غارها و شکاف صخره‌هاست که به دلیل ویژگی‌ها و شرایط طبیعی، محقر است. همین امر خانه خرس را به نماد مکانی پست، بی‌امکانات و محقر و خرس را به نماد فردی بی‌بضاعت که امکانات کافی در اختیار ندارد، تبدیل کرده‌است. درمقابل، بادیۀ مسی ظرفی ضروری، کاربردی و ارزشمند در فرهنگ و سبک زندگی مردم است که به تبع در محل زندگی خرس یافت نمی‌شود. این تجربیات و دانش درباره خرس، بافتی فرهنگی-اجتماعی برای فارسی‌زبانان ایجاد کرده‌است که متأثر از آن ضرب‌المثل (۳۱) مبتنی بر استعاره هستی‌شناختی «انسان بی‌بضاعت/ فاقد امکانات خرس است» شکل گرفته‌است.

درمقابل، ضرب‌المثل‌های مازندرانی ناهماهنگی، قناعت، بهانه‌جویی، بی‌ظرفیتی، پرخوری، بی‌عاطفگی و زورگویی را به‌عنوان حوزه مقصد نکوهش می‌کند. در توضیح بافت فرهنگی-اجتماعی تأثیرگذار در شکل‌گیری ضرب‌المثل (۳۲) و استعاره هستی‌شناختی «انسان قناعت‌پیشه خرس است»، توجه به برخی ویژگی‌های رفتاری خرس‌ها راهگشاست. چنان‌که پیش‌تر اشاره شد این حیوان اغلب در غارها و شکاف صخره‌ها زندگی می‌کند. مشاهده این رفتار خرس که می‌تواند هر غار یا شکاف صخره‌ای را به‌عنوان محل استراحت خود در نظر بگیرد، حاکی از قناعت و سبک‌باری است. بنابراین خرس‌ها به‌نمادی از قناعت تبدیل شده‌اند و این باور زمینه را برای نگاشت استعاری خرس به انسان قانع و بی‌دغدغه‌ای که به حداقل امکانات بسنده می‌کند، فراهم نموده‌است.

(خرمی و صفریان، 32. xi re bautenə te xenə xerab bayyə bautə in dare ben naye un dare ben)

(۱۳۹۷: ۶۷)

(به خرس گفتند خانه‌ات خراب شد، گفت زیر این درخت نشد، زیر آن درخت)

۶- اسب: در هر دو زبان غالباً ویژگی‌های انسانی مثبت با کمک حوزه مبدأ اسب مفهوم‌سازی شده‌اند و تنها یک مورد خصیصه منفی در ضرب‌المثل‌های فارسی با کمک اسب مفهوم‌سازی شده‌است. در ضرب‌المثل (۳۳) اسب ترکمنی به‌عنوان حوزه مبدأ برای مفهوم‌سازی فردی دورو، زرنک و فریبکار که قادر است در شرایط مختلف، همزمان از دو سو منفعت ببرد و در روابط خود از هر دو طرف به نفع خود بهره‌برداری کند، به‌کار گرفته شده‌است. درواقع، مشاهده رفتار اسب ترکمن و دانش عمومی درباره آن به‌عنوان اسبی بااستقامت که در صحراهای پهناور ترکمنستان و در شرایط آب و هوایی سخت و طاقت‌فرسا پرورش می‌یابد این باور را شکل

داده‌است و موجب شده به نمادی از فردی زرنگ، سودجو و گاه دورو که می‌تواند از شرایط به نفع خود سود ببرد، تبدیل شود و استعاره هستی‌شناختی «انسان سودجو و دورو اسب ترکمن است» که در پسِ ضرب‌المثل (۳۳) هست، شکل بگیرد.

۳۳. اسب ترکمنی است، هم از توپره می‌خوره هم از آخور (سهیلی، ۱۳۸۵: ۲۱)

در هر دو زبان، در غالب موارد حوزه مقصد ضرب‌المثل‌های حاوی نام اسب، رفتار/ویژگی مثبت است. در زبان فارسی حوزه مبدأ اسب برای اشاره استعاره‌ای به انسان فهمیده، چیز ارزشمند، فرد بلندمرتبه، قدرت و جایگاه بالای اجتماعی، و فرد پرتلاش و کوشا به‌کارگرفته شده‌است. در ضرب‌المثل (۳۴) انسان فهمیده حوزه مقصد واقع شده‌است. در این ضرب‌المثل نیز رفتارها و برخی ویژگی‌های اسب درمقایسه با سایر حیوانات مانند توانایی یادگیری بالا، حافظه خوب و تشخیص افراد و صداها، مختلف، هماهنگی با سایر اسب‌ها و انسان‌ها سبب شده این باور برای فارسی‌زبانان درباره اسب شکل بگیرد که این حیوان نسبتاً باشعور و فهمیده است (حاجیان‌نژاد و بهزادیان، ۱۳۹۹). به‌شکل ضمنی می‌توان تأثیر این بافت فرهنگی-اجتماعی را در استعاره موجود در این ضرب‌المثل دید.

۳۴. اسب نجیب را یک تازیانه بس است.

در زبان مازندرانی نیز باتجربگی و پختگی، ارزشمندی و بلندمرتبگی، دانایی و محتاطی، و تبحر و مهارت داشتن به‌عنوان حوزه مقصد مفهوم‌سازی شده‌اند. چنان‌که روشن است تنها ارزشمندی و بلندمرتبگی حوزه مقصد مشترک در دو زبان است. ضرب‌المثل (۳۵) دانایی را مفهوم‌سازی می‌کند:

35. asb tfarta ling darnə sem kətenn (انصاری، ۱۳۹۰: ۱۱)

(اسب با آنکه چهار پا دارد، دوبار سم می‌کوبد)

۷- خر/الاغ: مقایسه ضرب‌المثل‌های حاوی الاغ/خر حاکی از آن است که به دلیل بسامد بالاتر این ضرب‌المثل‌ها در فارسی، حوزه‌های مقصد نیز تنوع بیشتری در مقایسه با زبان مازندرانی دارند. البته در هر دو زبان غالب حوزه‌های مقصد، ویژگی‌ها/مشخصه‌های منفی دارند و موارد معدودی ویژگی مثبت قابل‌مشاهده است. این ویژگی‌های مثبت در فارسی، محتاطی و درس آموختن از تجربه‌ها و در مازندرانی شاکر بودن است. ضرب‌المثل (۳۶) تجربه ارتباط با خر/الاغ و مشاهده ویژگی‌های رفتاری این حیوان، به‌ویژه اینکه حافظه خوبی دارد و اگر در مسیری یا جایی احساس خطر کند، دیگر هرگز آن مسیر را نمی‌رود یا آن کار را انجام نمی‌دهد، این باور را شکل داده‌است که خر/الاغ از تجربیات خود درس می‌گیرد و حیوان محتاطی است.

این باور، مبنایی برای شکل‌گیری استعاره هستی‌شناختی موجود در ضرب‌المثل «خر پایش یکباره به چاله می‌ره» شده‌است. در ضرب‌المثل (۳۷) نیز خر/الاغ به‌عنوان حوزه مبدأ برای مفهوم‌سازی انسان شاکر به‌عنوان حوزه مقصد به‌کار گرفته شده‌است. به‌نظر می‌رسد بافتی فرهنگی-اجتماعی که در زیربنای این ضرب‌المثل و استعاره هستی‌شناختی موجود در آن نقش‌آفرینی می‌کند، مشاهده رفتار طبیعی این حیوان است. از آنجاکه تکان دادن دم در چهارپایان نه‌تنها رفتاری خودکار برای دفع حشرات یا آرام کردن خود به‌شمار می‌رود، بلکه سازوکار ارتباطی پیچیده‌ای برای ابراز احساسات آنها نیز هست و می‌تواند بیانگر حالاتی از جمله شادی، آرامش یا تسلیم در برابر صاحب خود باشد (Regan et al., 2015: 5). مشاهده این رفتار به‌ویژه در خر در طول زمان و در حین آب خوردن این حیوان، نزد مازندرانی‌زبانان این دانش مشترک را که خر/الاغ حیوانی سپاس‌گزار است، ایجاد کرده و این حیوان را به نمادی برای این مفهوم بدل کرده‌است. درنهایت مبتنی بر این باور، خر/الاغ به انسان شاکر نگاشت شده‌است.

۳۶. خر پایش یک بار به چاله می‌ره (دهگان، ۱۳۸۳: ۱۰۴۳)

37. xar ou xərnə dem tu xərnə (طالبی‌نوئی، ۱۳۸۶: ۷۳)

(خر آب می‌خورد و دمش را تاب می‌دهد)

دون‌پایگی و بی‌ارزش بودن، نادانی و ساده‌لوحی، سماجت و نافرمانی، زحمتکشی و کار زیاد، پرمدعایی و بدقابلی حوزه‌های مقصد در ضرب‌المثل‌های مازندرانی حاوی نام الاغ/خر هستند که به‌طورمشابه در ضرب‌المثل‌های فارسی نیز مفهوم‌سازی شده‌اند. در ضرب‌المثل‌های (۳۸) و (۳۹) مفهوم‌سازی ویژگی نادانی و ساده‌لوحی قابل‌مشاهده است. درواقع، برخی ویژگی‌های ظاهری و رفتاری خر/الاغ مانند گوش‌های بلند، لجاجت، یک‌دندگی، تمایل به مقاومت و سرکشی، بهره‌گیری از این حیوان در کارهای سخت و تکراری و همچنین مقایسه این حیوان با سایر حیوانات نسبتاً باهوش موجب شده این حیوان در غالب فرهنگ‌ها به نماد ساده‌لوحی و نادانی تبدیل شود (نک. جابر، ۱۳۹۷). در این دو ضرب‌المثل از این حیوان به‌عنوان نماد حماقت و نادانی برای مفهوم‌سازی فرد ابله و احمق بهره گرفته شده‌است.

۳۸. از خر می‌پرسی چهارشنبه کیه / خر چه داند قیمت نقل و نبات (سهیلی، ۱۳۸۵: ۱۹)

39. xarə baverdənə gele baq gətə arar kangəl (خرمی و صفریان، ۱۳۹۷: ۶۵)

(خر را به باغ بردند، عرعر کرد و گفت کنگر)

بی‌جنبه بودن و کم‌ظرفیتی، تنبلی و بهانه‌جویی، و طمع‌کاری نیز از حوزه‌های مقصد مفهوم‌سازی شده در ضرب‌المثل‌های فارسی با کمک حوزه مبدأ خر/الاغ است. در ضرب‌المثل

(۴۰) مانند مورد قبل، باز هم این تجربه جامعۀ زبانی که خر/الاغ حیوان یک‌دنده و لجوجی است که گاه حتی نمی‌توان در کنار آن ایستاد چون ممکن است ناگهان رم کند، این نتیجه‌گیری ذهنی و باور را ایجاد کرده‌است که این حیوان علاوه بر ساده‌لوحی و نادانی، بی‌جنبه و کم‌ظرفیت نیز هست. متأثر از این باور عمومی، خر/الاغ به نماد بی‌جنبه بودن و کم‌ظرفیتی بدل شده و به‌عنوان حوزه مبدأ برای مفهوم‌سازی انسانی که با داشتن مقام و قدرت و مسئولیت ممکن است از آن سوءاستفاده کند (حوزه مقصد) به کار گرفته شده‌است.

۴۰. خدا خر را شناخت، شاخش نداد (دهگان، ۱۳۸۳: ۳۶۲)

۸- مرغ / خروس: بررسی ضرب‌المثل‌هایی که در آنها حوزه مبدأ مرغ یا خروس است نشان می‌دهد که در این دسته هیچ حوزه مقصد مشترکی در دو زبان وجود ندارد. در زبان فارسی ثروت و دارایی، وقت‌شناسی، نالایق بودن و عدم‌شایستگی، خساست، انعطاف‌پذیری و سازگاری با شرایط، به‌عنوان حوزه‌های مقصد مفهوم‌سازی شده‌اند. در ضرب‌المثل (۴۱) ویژگی خساست نکوهش شده‌است. در شکل‌گیری این ضرب‌المثل نیز مشاهده رفتار مرغ‌ها در طبیعت که به‌طور غریزی همواره، حتی زمانی که سیر هستند، به دنبال غذا می‌گردند موجب شده این حیوان به‌عنوان نمادی از حرص و طمع در نظر گرفته شود. متأثر از مشاهده این رفتار مرغ (مشاهده محیط و جهان پیرامون)، جامعۀ فارسی‌زبان این ویژگی را به شکل استعاری برای مفهوم‌سازی افرادی به کار گرفته‌است که با داشتن ثروت و امکانات، باز هم قانع نمی‌شوند. بدین ترتیب مرغ چاق‌تر به فردی نگاشت می‌شود که ثروت بیشتری اندوخته‌است و چشمان تنگ‌تر با حرص و طمع و وسعت‌نظر محدودتر متناظر می‌شود.

۴۱. مرغ هرچی چاق‌تر، چشمش تنگ‌تر (سهیلی، ۱۳۸۵: ۱۶۷)

در ضرب‌المثل‌های مازندرانی نیز شاهد مفهوم‌سازی نادانی و دست‌پاچگی، محدودیت و وابستگی، و ناتوانی با این حوزه مبدأ هستیم. در ضرب‌المثل (۴۲) نادانی با کمک حوزه مبدأ مرغ مفهوم‌سازی شده‌است. در اینجا نیز مشاهده رفتار و ویژگی‌های مرغ در هنگام کرچ شدن دانش و باوری مشترک را در ذهن مازندرانی‌زبانان شکل داده‌است و متأثر از این بافت فرهنگی-اجتماعی، ضرب‌المثل و استعاره هستی‌شناختی متناظر با آن شکل گرفته‌است. مرغ‌ها در هنگام کرچ شدن دچار کلافگی و ناتوانی می‌شوند. با بالا رفتن دمای بدن و احساس تب، مرغ برای خنک کردن خود تلاش می‌کند و نهایت کارش کندن چاله و نشستن در آن است، باین‌حال چون این کار را با ناآرامی و پریشانی می‌کند، خاک و گل به هوا پرتاب می‌شود و دوباره بر سرش می‌ریزد.

بدین ترتیب، مرغ کرچ در اینجا حوزه مبدایی برای مفهوم‌سازی و اشاره استعاری به فردی نادان، ندانم‌کار و دستپاچه است که از یافتن چاره برای مشکلات خود ناتوان است (حوزه مقصد).

(خصوصی‌نیاکی، ۱۳۹۸: ۲۲۳) 42. kertʃe kərək hartʃi parpiʃu hakenə xək ʃə sar kennə

(مرغ کرچ هر چقدر با پر خود خاک را بکند و به بالا بریزد، دوباره خاک به هوا ریخته بر سر خودش می‌ریزد)

تنبلی و تن‌پروری نیز حوزه مقصدی است که برای مفهوم‌سازی آن به‌طور مشابه در هر دو زبان از حوزه مبدأ مرغ استفاده شده است.

۹- گاو/گوساله: در ضرب‌المثل‌های فارسی و مازندرانی با حوزه مبدأ گاو/گوساله، یکی از حوزه‌های مقصد مشترک، کار، مشکل و زحمت است. گاو از مهم‌ترین حیوانات برای روستاییان و کشاورزان محسوب می‌شد که در شخم زمین وجودش ضروری بود و منبع تولید خوراک خانواده نیز محسوب می‌شد. این حیوان نمادی از برکت و روزی بود و هر اتفاقی برای آن می‌افتاد، بر زندگی آنها تأثیر مستقیم می‌گذاشت. زاد ولد این حیوان مایه خیر بود اما برای صاحب گاو زحمت ایجاد می‌کرد، روستایی باید در کنار کارهای دیگر به گاو، در زایمان کمک کند و به گوساله تازه شیر دهد. از سوی دیگر، بخشی از شیر خانواده صرف تغذیه گوساله می‌شد. این تجربه در زندگی روزمره زمینه شکل‌گیری ضرب‌المثل (۴۳) شده و روشن است که در ضرب‌المثل مازندرانی به زاییدن گاو اشاره نشده است. ضرب‌المثل (۴۴) متأثر از برداشت‌های آیینی کهن یا مفاهیم کهن‌الگویی شکل گرفته حول نماد گاو یا مفهوم زایش و نگهداری این حیوان است (رضی، ۱۳۸۲: ۱۸۳). گفتنی است هرچند حوزه مبدأ در این دو ضرب‌المثل حیوان (گاو) است، حوزه مقصد انسان نیست بلکه کار و زحمت، مفهوم موجود در حوزه مقصد است.

۴۳. گاومان زاییده (دهگان، ۱۳۸۳: ۵۸۰)

44. baxətə gu re ras naken (خرمی و صفریان، ۱۳۹۷: ۳۶)

(گاو خفته را بیدار نکن)

درمقابل، گاه گاو/گوساله به‌عنوان حوزه مبدأ در تناظر با حوزه‌های مقصد متفاوتی در ضرب‌المثل‌های فارسی و مازندرانی قرار گرفته است. خواسته/هدف، شخص باتجربه و پخته و شخصی که با کاری ناشایست همه نیکی‌های خود را ضایع می‌کند، حوزه‌های مقصدی هستند که از طریق حوزه مبدأ گاو/گوساله در فارسی مفهوم‌سازی شده‌اند. برخلاف زبان فارسی، در مازندرانی لیاقت و شایستگی، اعتماد به مهارت و توانایی خود، بداقبالی، ایجاد هرج‌ومرج و امید مفاهیمی هستند که با کمک حوزه مبدأ گاو/گوساله به شکل استعاری به آنها تأکید شده است. در ضرب‌المثل (۴۵) گوساله به خواسته/هدف و گاو به تحقق آن هدف اشاره دارد. چنان‌که پیش

از این اشاره شد گوساله بسیار ارزشمند بود، اما از آنجاکه نیاز به مراقبت دارد، گاو شدنش زمان‌بر و پرهزینه است. فارسی‌زبانان این تجربه را در قالب بافتی فرهنگی-اجتماعی در جهت درک و مفهوم‌سازی مشقت و صبوری برای تحقق خواسته‌ها و اهداف‌شان به‌کار گرفته‌اند. در ضرب‌المثل (۴۶) نیز همین باور به ارزشمندی گاو در قالبی متفاوت و با این مضمون که با امید، صبر، استقامت و پایداری هدف/خواسته ناممکن، ممکن خواهد شد، خود را نشان می‌دهد. درواقع، این باور که امید در رسیدن به هدف و صبر و پایداری ممکن است متضاد با روند و روال عادی امور و امری شبه‌معجزه را رقم بزند، در کنار این باور و تجربه که تنها گاو زنده ارزشمند است زمینه را برای شکل‌گیری نقض موجود در این ضرب‌المثل در پس آن ایجاد کرده‌است. به بیان دیگر، در نظر گرفتن گاو به عنوان هدف و خواسته و تجربه مشترک درباره گاو و به‌ویژه گاو مرده که امکان زنده شدن و برگشت آن به دوران اوج باروری و برکت محال است، گاو مرده را به نمادی برای خواسته/هدف محال بدل کرده‌است. این نماد نزد مازندرانی‌زبانان در کنار تجربه رخداد اتفاقات محال در قالب بافت فرهنگی-اجتماعی در شکل‌گیری ضرب‌المثل (۴۶) و استعاره هستی‌شناختی «آرزو و خواسته محال گاو مرده است» نقش‌آفرینی کرده‌است. گفتنی است مانند نمونه (۴۳) و (۴۴)، در این دو نمونه نیز به جای استعاره ساختاری «انسان حیوان است»، شاهد عملکرد استعاره ساختاری «عنصر انتزاعی حیوان است» هستیم. به‌طور مشخص در نمونه (۴۵) استعاره هستی‌شناختی «خواسته/هدف گوساله است» عمل می‌کند و در در نمونه (۴۶) شاهد عملکرد استعاره «خواسته و هدف محال گاو مرده است» هستیم.

۴۵. تا گوساله گاو بشه دل صاحبش آب می‌شه (عظیمی، ۱۳۸۲: ۱۱۴)

46. bamerda gu per fir amel ena (خصوصی‌نیایی، ۱۳۹۸: ۱۳۲)

(گاو مرده پرشیر می‌شود)

۱۰- کلاغ: در ضرب‌المثل‌های فارسی حاوی نام کلاغ، مسئولیت‌پذیری، تقلید کورکورانه و زیان‌رسانی ویژگی‌هایی هستند که به‌عنوان حوزه مقصد نکوهش شده یا بر آن‌ها تأکید شده‌است. برای مثال در نمونه (۴۷) مشاهده زندگی و رفتار روزمره کلاغ‌ها در محیط پیرامون موجب شکل‌گیری باورهایی در ذهن فارسی‌زبانان شده‌است. کلاغ‌ها باهوش هستند و در طبیعت به‌راحتی غذای خود را پیدا می‌کنند. هنگامی که کلاغ ماده تخم می‌گذارد و جوجه‌ها از تخم بیرون می‌آیند، پس از چند روز مراقبت و تغذیه می‌توانند لانه را ترک کنند اما مدت طولانی‌تری والدین به آنها غذا می‌دهند. این تجربه زمینه شکل‌گیری این باور را که کلاغ موجودی مسئولیت‌پذیر و وظیفه‌شناس است، ایجاد نموده‌است. سپس متأثر از این بافت

فرهنگی-اجتماعی، به‌منظور درک و اشاره به مسئولیت‌پذیری والدین استعاره هستی‌شناختی «والد مسئولیت‌پذیر کلاغ است»، شکل گرفته‌است.

۴۷. کلاغ از وقتی بچه‌دار شد، شکم سیر به خود ندید (سهیلی، ۱۳۸۵: ۱۴۶)

درمقابل در ضرب‌المثل‌های مازندرانی حيله‌گری و دورویی، بدشگونی، حفظ ظاهر و بی‌ارادگی، و غیرقابل‌اعتماد بودن ویژگی‌هایی هستند که از طریق حوزه مبدأ کلاغ مفهوم‌سازی شده‌اند. ضرب‌المثل (۴۸) مبتنی بر استعاره هستی‌شناختی «انسان حيله‌گر و فریبکار کلاغ است» شکل گرفته‌است. در اینجا نیز باور به حيله‌گر یا سیاس بودن کلاغ در نگاه مردم مازندرانی را می‌توان مبتنی بر تجربیات روزمره و مواجهه مکرر مردم این دیار با این پرنده و رفتارهای متمایز آن مانند برنامه‌ریزی برای آینده و ذخیره غذا، تغییر مسیر هنگام مواجهه با خطر، سازوکارهایی که برای تهیه غذا به کار می‌بندند و همچنین برخی شواهد در مورد توانایی حل مسأله و ساخت ابزار در کلاغ‌ها دانست. لذا مبتنی بر این بافت فرهنگی-اجتماعی، در ضرب‌المثل (۴۸) کلاغ برای مفهوم‌سازی استعاری انسان فریبکار و حيله‌گر به کار گرفته شده‌است.

48. kelaj kə tə dar keli besatə te tʃineka-e vəssə besatə (خصوصی‌نیکی، ۱۳۹۸: ۲۳۱)

(کلاغ که بر سر درخت خانه تو لانه بسازد، به طمع جوجه در لانه حیاط توست)

۵-۳- فراوانی کاربرد نام حیوانات

پس از دسته‌بندی ضرب‌المثل‌های فارسی و مازندرانی گردآوری‌شده، فراوانی کاربرد نام ده حیوان که در ضرب‌المثل‌های هر دو زبان به کار رفته‌اند، مشخص شد. جدول ۱ نتایج این بررسی را نشان می‌دهد. در جدول ۲ نیز نام حیواناتی که صرفاً در ضرب‌المثل‌های زبان مازندرانی به کار رفته‌اند، همراه با میزان فراوانی آنها آمده است.

جدول ۱. فراوانی نام ده حیوان در ضرب‌المثل‌های فارسی و مازندرانی

نام حیوان	فراوانی ضرب‌المثل‌های فارسی	فراوانی ضرب‌المثل‌های مازندرانی
۱ شتر (feter/ešter)	۱۳	۵
۲ سگ (sag/sak)	۲۲	۱۵
۳ گربه (baməʃi)	۱۱	۱۲
۴ شغال (ʃal)	۶	۱۵
۵ خرس (xi/xers)	۶	۱۲
۶ اسب (asb)	۶	۱۱
۷ خر/الاغ (xar/ olaq)	۳۵	۱۲
۸ گاو/گوساله (gu/gugeza)	۵	۱۱

۹	مرغ / خروس (kark/tela)	۷	۱۰
۱۰	کلاغ (kelaj)	۴	۵

فراوانی حیوانات در دو فرهنگ متفاوت است. فراوانی شتر ۱۱ مورد در ضرب‌المثل‌های فارسی است، اما در ضرب‌المثل‌های مازندرانی ۵ مورد است؛ توجه به جغرافیای طبیعی این دو زبان (منطقه جنگلی و کوهستانی مازندران در مقابل منطقه نسبتاً خشک و بیابانی فارسی‌زبانان (نک. مقدس و پیش‌نمازاده، ۱۳۷۶)، این تفاوت را توجیه می‌کند. ضمن آنکه این نکته به‌طور ضمنی تأثیر بافت فرهنگی-اجتماعی را در کنار محیط در شکل‌گیری استعاره‌ها تأیید می‌نماید؛ درواقع از آنجاکه این منطقه زیست‌بوم شتر نیست و ساکنان ارتباط کمی با این حیوان داشته‌اند، در بافت فرهنگی مردم مازندران این حیوان نماد عنصر یا مفهوم خاصی نیست، ارزش‌ها یا باورهای درباره آن نیز وجود ندارد و داستان‌ها و اسطوره‌هایی پیرامون آن شکل نگرفته‌است. مقایسه فراوانی نام خرس نیز به‌همین ترتیب نمایانگر تأثیر جغرافیا، محیط و بافت فرهنگی-اجتماعی بر شکل‌گیری استعاره‌ها و ضرب‌المثل‌هاست. درواقع، باتوجه به زیستگاه اصلی و پراکندگی خرس در ایران که غالباً مناطق جنگلی است (نک. قلیچ‌پور و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۸)، در تعداد قابل‌توجهی از ضرب‌المثل‌های مازندرانی و تعداد محدودی از ضرب‌المثل‌های فارسی، گویشوران خرس را به‌عنوان حوزه مبدأ به‌کار گرفته‌اند^(۳).

مقایسه فراوانی اسب و خر/الاغ نیز جالب توجه است؛ درحالی‌که اسب فراوانی بالاتری در ضرب‌المثل‌های مازندرانی درمقایسه با فارسی دارد (۱۱ برابر ۶)، فراوانی خر/الاغ در ضرب‌المثل‌های فارسی بیشتر از مازندرانی است (۳۵ برابر ۱۲). در اینجا نیز فراوانی بیشتر اسب در مازندرانی می‌تواند باتوجه به جایگاه اسب به‌عنوان پرکاربردترین حیوان برای بومیان مازندران و حتی این نکته که زیستگاه اصلی کهن‌ترین نژاد اسب، مازندران است^۱، تبیین گردد. حیوان دیگری که می‌تواند شاهی بر تأثیر محیط پیرامون گویشوران و بافت فرهنگی-اجتماعی موجود در شکل‌گیری استعاره‌ها (و به‌تبع ضرب‌المثل‌ها) باشد، شغال است. براساس جدول ۱ این حیوان فراوانی بالایی در ضرب‌المثل‌های مازندرانی دارد (۱۵ مورد) که باتوجه به وفور این حیوان و تعارض نسبتاً بالای آن با انسان در مازندران و بافت فرهنگی-اجتماعی قابل‌توجه به‌نظر می‌رسد. در ضرب‌المثل‌های فارسی اما سگ فراوانی بسیار بالاتری دارد. براساس جدول ۱، فراوانی در ضرب‌المثل‌های فارسی ۲۲ و در ضرب‌المثل‌های مازندرانی ۱۵ مورد است. دلیل این تفاوت محیط و گونه‌های حیوانات بومی است.

۱. www.irna.ir/xjw53f

مازندران، زیست‌بوم مناسبی برای گونه‌های متنوعی از حیوانات وحشی از شغال گرفته تا خرس و گراز و پلنگ است^(۳). گویشوران مازندرانی به حیوانات وحشی متنوعی برای مفهوم‌سازی استعاری رفتارها/ویژگی‌های غالباً منفی دسترسی داشته و در شکل دادن به ضرب‌المثل‌ها از آنها بهره گرفته‌اند. به عبارتی در ضرب‌المثل‌های مازندرانی شاهد توزیع ضرب‌المثل‌های (غالباً) تقبیح‌کننده صفات منفی در نام حیوانات وحشی هستیم و این منجر به فراوانی نسبتاً پایین‌تر نام سگ شده است. اما به نظر می‌رسد در جغرافیای فارسی‌زبانان گویی سگ بارزترین و پربسامدترین حیوان درنده‌خوست که در تعامل و تعارض با ساکنان منطقه قرار دارد و برای اشاره به ویژگی‌ها/رفتارهای اغلب منفی استفاده می‌شود. براساس جدول ۱ فراوانی بالای حیوانات اهلی، شامل گاو، گوساله، مرغ و خروس، در ضرب‌المثل‌های مازندرانی درمقایسه با فارسی می‌تواند باتوجه به آب‌وهوای منطقه و رونق دامداری و کشاورزی در آن و به تبع جایگاه حیوانات یادشده نزد مردم به عنوان سرمایه زندگی از یک سو، و اهمیت این حیوانات در فرهنگ غذایی، فرهنگ بومی و آداب و سنن مردم و همچنین باورها و ارزش‌های آنها از سوی دیگر باشد. مقایسه فراوانی این حیوانات با فراوانی شتر در ضرب‌المثل‌های مازندرانی نیز مؤید جایگاه کم‌اهمیت شتر در برابر حیوانات اهلی نظیر گاو برای زندگی روزمره ساکنان مازندران است. نکته دیگر فراوانی تقریباً یکسان گربه و کلاغ در دو زبان/فرهنگ است؛ از آنجاکه این دو زیست‌بوم مشخصی ندارند و کم‌وبیش در هر دو جا یافت می‌شوند، با اندکی تسامح به یک میزان نام آنها در ضرب‌المثل‌های دو زبان به کار رفته است. کاربرد نام پلنگ، غاز، جوجه تیغی، کرکس، قرقاول و جغد (جدول ۲) در ضرب‌المثل‌های مازندرانی و عدم کاربرد آنها در ضرب‌المثل‌های فارسی شاهد دیگری در تأیید این نکته است که گویشوران غالباً ناآگاهانه از عناصر و پدیده‌های موجود در محیط پیرامون و همچنین باورها، نمادها، اسطوره‌ها، ارزش‌ها و فرهنگ بومی (بافت فرهنگی-اجتماعی) برای درک استعاری و خلق جهان مفهومی‌شان بهره می‌گیرند.

جدول ۲. فراوانی نام حیوانات منحصربه‌فرد در ضرب‌المثل‌های مازندرانی

فراوانی	نام حیوان	
۷	paleng (پلنگ)	۱
۳	mitjka (گنجشک)	۲
۳	qaz (غاز)	۳
۳	guzangu (سوسک، سرگین غلتان)	۴
۲	zig (سینه‌سرخ)	۵
۲	armeji/tafi (جوجه تیغی)	۶

۷	pitkələ (جغد)	۲
۸	tirəng (قراول)	۱
۹	vəfə (باز شکاری)	۱
۱۰	sika (اردک)	۱
۱۱	kingəluj (کرم شب‌تاب)	۱
۱۲	dal (کرکس)	۱

۶- نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به مقایسه استعاره‌های مفهومی زیربنای ضرب‌المثل‌های حیوانات در زبان‌های فارسی و مازندرانی پرداخت. تحلیل مقابله‌ای استعاره‌های مفهومی موجود در ضرب‌المثل‌های حوزه حیوانات در فارسی و مازندرانی نشان داد این ضرب‌المثل‌ها از چند جهت بایکدیگر تفاوت دارند. گاه این تنوع و تفاوت در ضرب‌المثل‌های دو زبان به دلیل تفاوت در حوزه مبدأ استعاره هستی‌شناختی زیربنایی ضرب‌المثل‌هاست و یک رفتار/ارزش/ویژگی انسانی واحد در حوزه مقصد با کمک حوزه‌های مبدأ متفاوتی (نام حیوانات متفاوت) در دو زبان مفهوم‌سازی شده‌است. بدین ترتیب، هرچند استعاره ساختاری «انسان حیوان است» در زیربنای اکثر ضرب‌المثل‌های حیوانات نقش‌آفرینی می‌کند و حول آن تعدادی استعاره هستی‌شناختی شکل گرفته‌است. این استعاره‌های هستی‌شناختی تنوعاتی را در سطح حوزه مبدأ (نام حیوان به کار گرفته‌شده) نشان می‌دهد. این به‌طور ضمنی بیانگر آن است که دو زبان در سطوح پایین‌تر مفهوم‌سازی، حوزه‌های مبدأ متفاوت اما متجانسی را به کار می‌گیرند، اما در سطوح بالاتر این حوزه‌های مبدأ تقریباً در دو زبان مشترک هستند.

ازسوی دیگر، تحلیل‌ها حاکی از وجود تنوع و تفاوت در سطح حوزه مقصد استعاره‌های مفهومی زیربنای ضرب‌المثل‌ها نیز هست. بدین ترتیب که یک حوزه مبدأ به طیفی از حوزه‌های مقصد متفاوت در فارسی و مازندرانی نگاشت می‌شود. به عبارتی، گاه حوزه مبدأ واحدی برای مفهوم‌سازی رفتارها، ویژگی‌ها و عناصر مثبت و منفی متفاوتی در ضرب‌المثل‌های فارسی و مازندرانی به کار گرفته شده‌است. برای نمونه درحالی‌که در زبان فارسی حوزه مبدأ شغال فرد کم‌تجربه یا ترسو را مفهوم‌سازی می‌کند، در زبان مازندرانی فرد بی‌ظرفیت یا طمع‌کار در تناظر با حوزه مبدأ شغال قرار می‌گیرد. بدین ترتیب، تحت تأثیر محیط و شرایط محل زندگی و نیز متأثر از سبک زندگی، تجربه‌های روزمره مشترک، باورها، ارزش‌ها و نمادهای موجود و مشترک میان گویشوران یک زبان تنوعاتی در سطح حوزه مبدأ یا حوزه مقصد استعاره‌ها قابل مشاهده است.

علاوه‌بر این نتایج، تحلیل کمی داده‌ها نشان داد نام اکثر حیوانات، فراوانی متفاوت و معناداری در ضرب‌المثل‌های دو زبان فارسی و مازندرانی دارد. در اینجا نیز توجه به جغرافیای طبیعی، گونه‌های بومی و حیات‌وحش مناطقی که این دو زبان در آنها کاربرد دارند، می‌تواند تأثیر محیط گویشوران را به‌عنوان عاملی مهم در شکل‌گیری استعاره‌ها و به‌تبع آن ضرب‌المثل‌ها تأیید نماید. علاوه‌بر محیط و شرایط محل زندگی، در مواردی توجه به تجربه روزمره مشترک و سبک زندگی مردم و نمادها و باورهای شکل‌گرفته، تأثیر بافت اجتماعی-فرهنگی را بر مفهوم‌سازی‌های استعاری در قالب ضرب‌المثل‌های حیوانات نشان می‌دهد. برای نمونه فراوانی متفاوت و معنادار نام شتر در ضرب‌المثل‌های دو زبان مؤید تأثیرگذاری محیط از یک‌سو و بافت فرهنگی-اجتماعی از سوی دیگر است. شاهد دیگر در تأیید تأثیر محیط و بافت فرهنگی-اجتماعی، کاربرد نام برخی حیوانات نظیر پلنگ، غاز، جوجه‌تیغی، کرکس، قرقاول، کرم شب‌تاب و جغد تنها در ضرب‌المثل‌های مازندرانی و عدم کاربرد نام آنها در ضرب‌المثل‌های فارسی است. در مجموع، نتایج این پژوهش حاکی از آن است که گویشوران هر منطقه غالباً به شکل ناآگاهانه از عناصر و پدیده‌های موجود در محیط پیرامونشان و همچنین بافت اجتماعی-فرهنگی که در آن زندگی می‌کنند، برای درک استعاری و خلق جهان مفهومی‌شان استفاده می‌کنند. این نتایج ضمن تأیید ادعای کووچش (2005; 2003) مبنی بر اینکه استعاره‌ها (و به تبع ضرب‌المثل‌ها) پدیده‌هایی نه صرفاً شناختی، بلکه شناختی-فرهنگی هستند که بررسی آنها بایستی در پیوند با فرهنگ و جامعه انجام شود، هم‌سو با یافته‌های لیو (2013)، بلخیر (2014)، پورحسین (2016)، اوکاسی (2021) و سارالامبا (2021) است.

پی‌نوشت

۱. در برخی ضرب‌المثل‌ها مانند (۴۴) و (۴۵) استعاره ساختاری «انسان حیوان است» نقش ندارد.
۲. نقشه پراکندگی خرس در ایران (قلیچ‌پور و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۸) نشان می‌دهد بخش گسترده‌ای از منطقه فارس‌نشین ایران که در مقدمه به آن اشاره شد، زیستگاه خرس به‌شمار نمی‌رود.
۳. در نقشه‌های پراکندگی جانوران ایران این مسأله به‌روشنی مشهود است.

منابع

- آرمان علیرضا، علوی‌مقدم مهیار، تسنیمی علی و الیاسی محمود. نگاشت‌های استعاره‌ای حیوانات در ضرب‌المثل‌های برآمده از متون ادب فارسی، فرهنگ و ادبیات عامه، ۱۳۹۸، ۷ (۲۶): ۲۰۷-۲۴۰.
doi: 20.1001.1.23454466.1398.7.26.10.8
- ارانسکی یوسیف. *زبان‌های ایرانی*. ترجمه علی‌اشرف صادقی، تهران: سخن. ۱۳۸۷.
- انصاری مصطفی. *فرهنگ ضرب‌المثل‌های مازندرانی*، ساری: شلفین. ۱۳۹۰.
- پورابراهیم شیرین و نعمتی فاطمه. کاوشی در ابعاد شناختی، فرهنگی و بافتی ضرب‌المثل‌های نمادین گویش دلواری با استفاده از انگاره آمیختگی مفهومی بسط‌یافته آندرسون (۲۰۱۳)، پژوهش‌های زبان‌شناسی، ۱۳۹۹، ۱۲ (۲): ۹۷-۱۲۲. ۱۲۲-۹۷. doi: 10.22108/jrl.2021.127519.1558
- ترابی عاطفه و حسینی‌کازرونی سیداحمد. بررسی ضرب‌المثل‌های عربی خوزستان، تحقیقات تمثیلی در زبان و ادب فارسی، ۱۳۹۲، ۵ (۱۷): ۴۹-۷۲.
- جایز گرتروود. *فرهنگ سمبل‌ها، اساطیر و فولکلور*. ترجمه محمدرضا تکاپور، تهران: اختران. ۱۳۹۷.
- جوادی‌کوتنایی محمد. *ضرب‌المثل‌ها (زبانزدها) و کنایه‌های مازندرانی*، تهران: اشاره. ۱۳۸۰.
- حاجیان‌نژاد علیرضا و بهزادیان سیده مژگان. تحلیل کارکرد نمادهای جانوری در ضرب‌المثل‌های فارسی با تکیه بر داستان‌نامه بهمنیاری، فرهنگ و ادبیات عامه، ۱۳۹۹، ۸ (۳۱): ۱۲۱-۱۵۶.
doi: 20.1001.1.23454466.1399.8.31.2.7
- خرمی سیده مریم و صفریان مریم. *مهر و مهر و مهر و مهر*. ضرب‌المثل‌ها، کنایه‌ها، چیستان و اشعار مازندرانی، نکا: مهربان نیکا. ۱۳۹۷.
- خصوصی‌نیایی محمدرضا. *مازنی مثل: فرهنگ موضوعی ضرب‌المثل‌های مازندرانی*، بابل: اکسیر قلم. ۱۳۹۸.
- دهگان بهمن. *فرهنگ جامع ضرب‌المثل‌های فارسی*، تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی. ۱۳۸۴.
- ذوالفقاری حسن. *زیبایی‌شناسی ضرب‌المثل‌های فارسی*، شعرپژوهی (بوستان ادب)، ۱۳۸۹، ۲ (۲): ۸۲-۵۱.
- رحیمی‌نیا مصطفی. *فرهنگ ضرب‌المثل‌ها و اصطلاحات عامیانه: همراه با امثال موزون و شرح ریشه‌های تاریخی مثل‌ها*، تهران: هومیس. ۱۳۹۰.
- رزاقی‌شانی علی. *تجلی قرآن در ضرب‌المثل‌های مازندرانی*، تهران: تیرگان. ۱۴۰۲.
- رزاقی‌شانی علی. *زیبایی‌شناسی ضرب‌المثل‌های مازندرانی از دیدگاه بیان و بدیع*، تهران: تیرگان. ۱۴۰۰.
- رضایی محمد و مقیمی نرجس. بررسی استعاره‌های مفهومی در ضرب‌المثل‌های فارسی، مطالعات زبانی و بلاغی، ۱۳۹۲، ۸ (۴): ۹۱-۱۱۶. doi: 10.22075/jlrs.2017.1820
- رضی هاشم. *دین و فرهنگ ایرانی پیش از عصر زرتشت*. تهران: سخن. ۱۳۸۴.
- سپاهی محمداکبر. *آموزه‌های منفی در ضرب‌المثل‌های فارسی*، فرهنگ و ادبیات عامه، ۱۴۰۲، ۱۱ (۵۲): ۲۹-۶۱. doi: 20.1001.1.23454466.1402.11.52.1.9
- سهیلی مهدی. *ضرب‌المثل‌های معروف ایران*، تهران: گل‌آرا. ۱۳۸۵.

- سیف عبدالرضا، سپاهی محمداکبر و میربلوچزایی اسحاق. مقایسه تطبیقی ضرب‌المثل‌های بلوچی و فارسی، *سیک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار/ادب)*، ۱۳۹۴: ۸ (۱): ۳۷۵-۳۹۲.
- شریفی‌مقدم آزاده و ندیمی نرجس. تحلیلی معنی شناختی از کاربرد نام حیوانات در ضرب‌المثل‌های گویش لار (با تکیه بر دلالت، موضوعیت و کارکرد اجتماعی)، *زبان‌ها و گویش‌های ایرانی* (ویژه‌نامه فرهنگستان)، ۱۳۹۲، (۲): ۱۳۷-۱۵۹.
- شیخ سنگ‌تجن شهین. بررسی طرحواره‌های تصویری در ضرب‌المثل‌های گویش تالشی در چهارچوب معنی‌شناسی شناختی، *زبان‌شناخت*، ۱۳۹۶، ۸ (۲): ۱۰۳-۱۱۳.
- طالبی اتوئی نبی‌الله. *ضرب‌المثل‌های رایج مازندرانی*، ساری: آوای مسیح، ۱۳۸۶.
- عظیمی صادق. *فرهنگ مثل‌ها و اصطلاحات متداول در زبان فارسی*، تهران: قطره، ۱۳۸۲.
- قلیچ‌پور ملیکا، ابراهیمی مهرگان، مظفری امید، رجبی‌زاده خسرو، مبارکی اصغر، غفاری هانیه، نظامی باقر و حسینی‌زواری فاطمه. *فرهنگ‌نامه حیات‌وحش ایران*، تهران: طلایی، ۱۳۸۸.
- گلشائی رامین، موسوی فرزانه و حق بین فریده. تحلیلی شناختی از استعاره‌های مفهومی و طرح‌واره‌های تصویری در ضرب‌المثل‌های ترکی آذری. *مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران*، ۱۳۹۹، ۸ (۲): ۸۱-۱۰۱. doi: 10.22126/jlw.2020.4548.1350
- محمدپور طاهره و گشمردی محمودرضا. بررسی مقایسه‌ای طرحواره‌های تصویری ضرب‌المثل‌های فرانسوی و فارسی، پژوهش زبان و ادبیات فرانسه، ۱۴۰۳، ۱۸ (۳۴): ۱۳۹-۱۶۲. doi: 10.22034/rllfut.2025.64407.1481
- مرعشی میرتیمور. *تاریخ خاندان مرعشی مازندرانی*. تهران: بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۵۶.
- مقدس احسان و پیش‌نمازاده کاظم. درآمدی بر شناخت نژادهای شتر در ایران، *ماهنامه مزرعه*، ۱۳۷۶، (۱۱): ۷۳-۷۸.
- واعظی منصور. طرح بررسی و سنجش شاخص‌های فرهنگ عمومی کشور (شاخص‌های غیرثبته) / به سفارش شورای فرهنگ عمومی کشور، تهران: کتاب نشر، ۱۳۹۱.
- Abrahams, R. D. The complex relations of simple forms. *Genre* 1969; 2: 104-128.
- Barcelona, A. On the systematic contrastive analysis of conceptual metaphors: Case studies and proposed methodology. In M. Pütz et al. (eds.). *Applied Cognitive Linguistics II: Language Pedagogy*, New York: Mouton de Gruyter. 2002; 117-146. doi:10.1515/9783110866254.117
- Barley, N. A structural approach to the proverb and maxim. *Proverbium*, 1972; 20: 737-750.
- Belkhir, S. *Proverbs Use Between Cognition and Tradition in English, French, Arabic and Kabyle*. Ph.D. thesis: Setiff University. 2014.
- Belkhir, S. Cognitive linguistics and proverbs. In X. Wen and J. R. Taylor (eds.). *The Routledge Handbook of Cognitive Linguistics*, New York/London: Routledge, 2021; 599-611.

- Benczes, R. *Creative Compounding in English: The Semantics of Metaphorical and Metonymical Noun-Noun Combinations*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 2006.
- Ben Salamh, S., and Maalej, Z. A cultural linguistics perspective on animal proverbs, with special reference to two dialects of Arabic. *AWEJ for Translation & Literary Studies*, 2018; 2(4): 21-40.
- Brown, W. P. The didactic power of metaphor in the aphoristic sayings of proverbs. *Journal for the Study of the Old Testament* 2004; 29 (2): 133-154. doi:10.1177/030908920402900202
- de Mendoza Ibáñez, F. J. R. Mapping concepts: Understanding figurative thought from a cognitive-linguistic perspective. *Revista Española de Lingüística Aplicada/Spanish Journal of Applied Linguistics*, 2014; 27(1): 187-207. doi:10.1075/resla.27.1.08rui
- Dirven, R. *Metaphor and Nation: Metaphors Afrikaners Live by*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 1994.
- Fox, M. V. The rhetoric of disjointed proverbs. *Journal for the Study of the Old Testament* 2004; 29 (2): 165-177. doi:10.1177/030908920402900204
- Grady, J. Metaphor. In D. Geeraert and H. Cuyckens (eds.). *Handbook of Cognitive Linguistics*, Oxford: Oxford University Press, 2007; 188-213.
- Haas, H. A. Extending the search for folk personality constructs: The dimensionality of the personality-relevant proverb domain. *Personality and Social Psychology* 2002; 82 (4): 594-609. doi:10.1037/0022-3514.82.4.594
- Hain, M. Das sprichwort. *Heft*, 1963; 2: 36-50.
- Honeck, R. P. *A Proverb in Mind: The Cognitive Science of Proverbial Wit and Wisdom*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates. 1997.
- Honeck, R. P., and Weldge, J. Creation of proverbial wisdom in the laboratory. *Journal of Psycholinguistic Research* 1997; 26 (6): 605-629.
- Knowles, M., and Moon, K. *Introducing Metaphor*. New York: Routledge. 2006.
- Kövecses, Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press. 2002.
- Kövecses, Z. Language, figurative thought, and cross-cultural comparison. *Metaphor and Symbol* 2003; 18 (4): 311-320. doi: 10.1207/S15327868MS1804_6
- Kövecses, Z. *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. New York: Cambridge University Press. 2005.
- Lauhakangas, O. Categorization of proverbs. In H. Hrisztova-Gotthardt and M. Aleksa Varga (eds.), *Introduction to paremiology: A comprehensive guide to proverb studies*, Warsaw/Berlin: De Gruyter, 2014; 49-66.
- Landmann J., and Ganz, Y. Animal proverbs: A cross-cultural perspective. *English Today* 2023; 1-6. doi: 10.1017/S0266078423000226
- Lai, H. L., and Hsu, H. L. GDOG and CAT proverbs: Cognitive operations and cultural constraints. *Review of Cognitive Linguistics* Online first, 23 Jan. 2024. doi: 10.1075/rcl.00174.lai
- Lakoff, G. *Moral Politics: What Conservatives Know that Liberals Don't*. Chicago: University of Chicago Press. 1996.

- Lakoff, G., and Johnson, M. *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press. 1980.
- Lakoff, G., and Turner, M. *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press. 1989.
- Lawal, A., Ajayi, B., and Raji, W. A pragmatic study of selected pairs of Yoruba proverbs. *Journal of Pragmatics*, 1997; 27: 635-652.
- Lewandowska, A., and Antos, G. Cognitive aspects of proverbs. In H. Hrisztova-Gotthardt and M. Aleksa Varga (eds.), *Introduction to Paremiology*, Warsaw: De Gruyter, 2014; 162-182.
- Liu, J. (2013). A comparative study of English and Chinese animal proverbs: From the perspective of metaphors. *Theory & Practice in Language Studies*, (TPLS) 2013; 3 (10): 1844-1849.
- Lomotey, B. A., and Csajbok-Twerefou, I. A pragmatic and sociolinguistic analysis of proverbs across languages and cultures. *Journal of Pragmatics* 2021; 182: 86-91. doi: 10.1016/j.pragma.2021.06.014
- Maalej, Z. A cognitive-pragmatic perspective on proverbs and its implications for translation. *International Journal of Arabic-English Studies*, 2009; 10: 135-154.
- Mieder, W. *Proverbs: A Handbook* (1st edition). London: Greenwood Press. 1985.
- Mieder, W. *Proverbs: A Handbook*. London: Greenwood Press. 2004.
- Milner, G. B. Quadripartite structures. *Proverbium*, 1969; 14: 379-383.
- Moreno, A. I. An analysis of the cognitive dimension of proverbs in English and Spanish: The conceptual power of language reflecting popular believes. *SKASE Journal of theoretical linguistics*, 2005; 2 (1): 42-54.
- Musolff, A. Metaphor and cultural cognition. In F. Sharifian (ed.), *Advances in Cultural Linguistics*, Singapore: Springer, 2017; 325-344.
- Nacib, Y. *Proverbes et Dictions Kabyles* (2nd edition). Alger: Enag. 2009.
- Norrick, N. R. *How Proverbs Mean? Semantic Studies in English proverbs*. Amsterdam: Mouton. 1985.
- Oukaci, H. *Bird-related Proverbs in English and Kabyle: A Cross-Cultural Cognitive Study*. M.A. Thesis: Mouloud Mammeri University. 2021.
- Pourhossein, Sh. *Animal Metaphors in Persian and Turkish Proverbs: A Cognitive Linguistic Study*. Ph.D. dissertation: Hacettepe University. 2016.
- Regan, F. H., Hockenhull, J., Pritchard, J. C., Waterman-Pearson, A. E., and Whay, H. R. Behavioural repertoire of working donkeys and consistency of behaviour over ime, as a preliminary step towards identifying ain-related behaviours. *PLoS ONE* 2014; 9(7): 1-7. doi: 10.1371/journal.pone.0101877
- Rashidi, N. and Ghaedi, H. Contrastive discourse analysis of Persian and English proverbs. *Babel*, 2013; 59 (1): 1-24.
- Saralamba, C. A comparison of HUMANS ARE ANIMALS conceptual metaphor between English and Thai. *Language and Linguistics*, 2021; 39(1): 128-150.
- Sharifian, F. *Cultural Conceptualisations and Language. Theoretical Framework and Applications*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 2011.
- Shore, B. *Culture in Mind: Cognition, Culture, and the Problems of Meaning*. New York/Oxford: Oxford University Press. 1996.

- Taylor, A. *The Proverb*. Cambridge: Harvard University Press. 1931.
- Temple, J. G. and Honeck, R. P. Proverb comprehension: The primacy of literal meaning. *Journal of Psycholinguistic Research*, 1999; 28 (1): 41-70.
- Turner, M. *Death Is the Mother of Beauty: Mind, Metaphor, Criticism*. New Zealand: Cybereditions. 2000.
- Venter, P. M. A cognitive analysis of Proverbs 1:20–33, *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 2019; 75 (4): 1-5.
- Yu, N. Life as opera: A cultural metaphor in Chinese. In F. Sharifian (ed.). *Advances in Cultural Linguistics*, Singapore: Springer. 2017; 65-87.

روش استناد به این مقاله:

دیانتی معصومه، حکمت شعارطبری بامشاد و حکمت شعارطبری بیژن. بررسی مقابله‌ای استعاره‌های مفهومی در ضرب‌المثل‌های حوزه حیوانات در فارسی و مازندرانی از منظر شناختی-فرهنگی. *زبان فارسی و گویش‌های ایرانی*، ۱۴۰۳؛ ۹(۲): ۲۴۰-۲۰۷.
DOI: 10.22124/plid.2025.28368.1685

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

